

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Gnoti Seautón, Sive Arnoldi Geulincs Ethica

Geulincx, Arnold

Lugd. Batav., MDCLXXV

Cap. II. De Virtutibus Cardinalibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-48728](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-48728)

Tandem discrimen adfertur inter amorem & habitum, quorum confusio radix fuisse videtur hujus erroris Peripateticorum. Hæc num. 4.

C A P. II.

De Virtutibus Cardinalibus.

Virtutes Cardinales sunt Proprietates Virtutis, quæ proximè & immediatè ab illa dimanant.

[*Proximè & immediatè*] Hinc excluduntur præmia essentialia virtutis: ut sapientia, doctrina, libertas, satietas, & ipsa etiam felicitas: de quibus partim hoc tractatu, partim de præmio virtutis speciali tractatu infra agetur. Præmia enim illa non dimanant proximè ex natura virtutis, sed mediantibus aliis proprietatibus naturæ prioribus: sic sapientia atque doctrina profluunt ex virtute mediante diligentia: Libertas mediante obedientia: Satietas, mediante justitia: Felicitas & sublimitas, mediante humilitate. Virtutes ergo Cardinales non sic mediate & proximè profluere debent ex natura virtutis: sic diligentia proximè sequitur à virtute seu amore rationis (nam si rationem ames, sequitur statim ut eam auscultes, in quo consistit diligentia) non autem sapientia, hæc enim tantum remote sequitur ex natura virtutis: hoc modo si ames rationem, sequitur ut auscultes rationem: & si auscultaveris, percipies quid dicat, in quo tandem consistit sapientia. Similiter obedientia proximè sequitur ex natura virtutis (nam si ames Rationem, proximè

dimanant, & ² ad nullam externam circumstantiam speciatim referuntur: Tales sunt hæc quatuor Diligentia, Obedientia, Iustitia, Humilitas ³.

§. I. Di-

xime sequitur, ut facias quod illa jubet, in quo consistit obedientia) libertas autem non ita proxime sequitur, sed remotè tantum: hoc modo, si ames rationem, facies id unum, quod illa jubet: & si hoc unum feceris, semper facies, quod voles, semper quod tibi lubitum erit, in quo tandem consistit libertas: similia dicenda sunt de iustitiâ & satietate, itemque de humilitate & sublimitate seu felicitate vel beatitudine; sed hæc omnia magis patebunt in progressu, ubi de singulis virtutibus Cardinalibus dicendum erit.

² Ad nullam externam circumstantiam speciatim referuntur.] Hinc excluduntur virtutes particulares, quæ semper ad externam aliquam circumstantiam referuntur: ut Temperantia, quæ speciatim refertur ad res secundas: fortitudo, quæ speciatim refertur ad res adversas: Pietas & religio, quæ speciatim referuntur ad Deum: Æquitas & civilis iustitia, quæ speciatim referuntur ad alios homines. Hæc patebunt Tract. 2. ubi ex professo de virtutibus particularibus.

³ Quæ latius deducta videas in præfatione auctoris ad Lectorem.

§. I. Diligentia.

3 Et Diligentia quidem primò nascitur
 Ex Virtute seu Amore Rationis ^b;
 4 quia cum natura Rationis in eo tota sit,
 ut

3 *Diligentia primo nascitur ex virtute*] Ratio habet quatuor hæc attributa: Primo dictamen est, secundo lex, tertio regula, quarto onus, quod nobis injunctum est. Virtus ergo, quæ non a iud quam amor rationis est, λόγῳ quidem ut dictantem dictamen amplectitur per auscultationem seu diligentiam; λόγῳ ut legem amplectitur per obedientiam, λόγῳ ut regulam & mensuram actionum nostrarum amplectitur per justitiam; & tandem λόγῳ ut onus & officium nobis injungentem amplectitur per humilitatem. Inter quatuor illa attributa Rationis primum est dictamen, utpote latissimum & generalissimum rationis attributum. Dictamine enim ratio extendit se tam ad res Physicas quam ad morales, tam ad speculativas, quam ad practicas (in his enim omnibus dictaturam exercet Ratio) Regulâ vero lege & opere, proprie tantum ad res Ethicas & genus moris pertinet. Ex quo vides diligentiam primam esse inter virtutes Cardinales, ut quæ rationem secundum se & toto suo ambitu amplectitur, cum reliquæ (obedientia, justitia & humilitas) amplectantur modo rationem secundum aliquid sui, quo scil. ad mores præcise pertinent.

^b Ratio est modus divinæ inspirationis: hæc ejus essentia: igitur amari nequit, nisi ab eo, qui auscultat & audit inspiratum illud Alloquium.

4 *Quia cum natura rationis in eo tota sit*] Redditur hic in libello ratio cur diligentia nascatur ex virtute; non

ut dictet, ut præscribat, ut suggerat, ^s liquet eam à nemine adamari rite posse, qui non auscultet, qui non mentis aurem arri- gat, & totum animum attendat ad hoc dictamen: Et in ista mentis ad Rationem attentione, auscultatione defixâ & altâ, Diligentiam repono ^e: Quæ proinde est men-

non verò cur primo & ante alias nascatur, (quam nos rationem, (nempe primum attributum rationis dictamen est, eo quod la- issime pateat, & rationi ubique sive in speculabilibus) jam statim in annotatis dederimus: sive in practicabilibus versanti adhæreat; cum cætera attributa tantum rationi in practicabilibus versanti adhæreant.) Amplexus ergo, quo virtus λόγον suum amplectitur, is primus est quo ipsum ut dictantem amplectitur; ex hoc autem amplexu parit λόγον suo diligentiam, quæ proinde prima ex hoc connubio filia est.

^s *Liquet eam à nemine adamari rite posse.*] Si quis diceret amare se melodiam & Musicum concentum, cum vero hic scilicet concentus ederetur, aures obtureret sibi, aut fugeret aut interstrepere, per deridiculum hoc dixisse videretur, & minime ex animi sententia locutus fuisse diceretur (concentus enim ille nihil habet, quo capiat aut oblectet, nisi cum ipse auribus nostris capitur) sic qui rationem, quod virtutis est amare se dicit, & tamen cum dictat illa, & suggerit aliquid intus & in animo, non attendit; sed mente divagatur, aut passionibus suis interstrepit dictamini: splendide mentitus fuisse facile convincitur: nam natura rationis non consistit in alio, quam in certo dictamine quod qui aspernatur, hoc ipso rationem aspernatur, atque non amat.

^e Et in hac auscultatione consistit diligentia: quæ pro-

mentis à rebus extra se positis, in se, in
adyta sua, jugis quædam & profunda re-
cessio, ad consulendum quolibet occurren-
te negotio, sacrum hoc Rationis Oracu-
lum.

2. Partes Diligentiaë (quod ex defini-
tione liquet) sunt duæ: Aversio, & Con-
versio: ⁶ Aversio, inquam, mentis à rebus
externis & sensibilibus (harum enim oc-
cursu mens turbari potest & impediri ab
auscultando) & Conversio mentis intra se
ipsam: ⁷ Ibi enim & non alibi Rationem
de-

propterea atque necessariò filia virtutis est, sive Amor
rationis.

6 Aversio mentis à rebus externis & sensibilibus.]
Item ab internis & insensibilibus: intus a cogitatio-
nibus Logicis, Physicis, aliisque ad has vel illas seu li-
berales seu Mechanicas artes pertinentibus: nam con-
versione ad istas cogitationes mens etiam turbari po-
test in auscultatione rationis ut legis & regulæ actio-
num nostrarum: non quod mens viri diligentis sem-
per se avertat à sensibus suis, similibusque cogitatio-
nibus, quales jam recensitæ sunt (sæpe enim ex præ-
scripto rationis & obedientiaë lege tenetur his vacare
& invigilare) sed quod præcisè quasi & antequam à
Ratione hauserit, quid mandet illa, totum se vir bonus
abstrahere à similibus cogitationibus debeat, ut soli
rationi tum vacet (Rationi inquam jubenti atque ve-
tanti) eique vacando, clare percipiat, quid ipsa velit.

*7 Ibi enim & non alibi deprehendit rationem loquen-
tem sibi, docentemque.*] Clarissime nobis conscii su-
mus, Rationem intus in nobis, & in mente nostrâ
esse,

deprehendit loquentem sibi, docentemque. Quantumcumque enim Ratio extrinsecus sapientum voce vel stylo aures nobis oculosque feriat, nunquam tamen nisi intus, & in mentis penetranti percipitur: imo quidquid extrinsecus rationum nobis adfertur, id omne, nisi cum fortè negligimus & aliud agere malimus, ⁸ ad interiorem illam & vivam in nobis Rationem, examinandum revocamus: applicamusque ad
lydium

esse, semperque fuisse ibi, nec illius temporis recordari unquam possumus, quo nobis primum advenerit: quod clarissimum est in principiis rationis, quæ communes notiones & ideæ passim vocantur: Etiam si enim illas suscitari nonnunquam à docente in nobis deprehendamus, simul tamen clarissime deprehendimus, illas non inde nobis ab ipso, sed tantum moneri nos ab eo, ut mentem advertamus ad id, quod jam ante in nobis ipsi habebamus, quod adeo clare in nobis experimur, ut inde olim Plato statuerit nullam esse doctrinam, nosque cum doceri nova quædam videmur, tantum veterum reminisci, & ea recollere, quæ ante scivimus: jure an injuria hoc statuerit Plato, non est hic disceptandi locus, hoc saltem patet, omnes homines planissime hoc intelligere, & penitus in seipsis deprehendere, rationem esse aliquid penitissime in mente sua affixum, quod nunquam illis advenerit, sed cum ipsis fuit, quamdiu ipsi cum mente, id est, cum se ipsis fuerunt.

⁸ *Ad interiorem illam & vivam in nobis rationem examinandam revocamus.* Unde nihil est magis servile, quam jurare in verba magistri, seu ideo rationem
ali-

lydium hunc lapidem, ut istâ velut afflictione judicemus, recipiendumne sit, an rejiciendum: Enimvêro nihil est tam magnum, sublime, sanctum, quod non aliquo ratione, Rationis examini subjiciatur: etiamsi enim quædam sint, quæ captum Rationis excedunt, & ejus ponderibus perspiculari non debent; hoc tamen à quo rescivimus? Utique non nisi ab ea, quæ id ipsum in nobis testabatur Ratione; Hactenus ergo etiam isti examini se stiterat.

3. Adminiculum hoc Diligentia erit.
 9 Si ea sæpe & sæpius apud animum nostrum
 strum

aliquam assumere, quia alius illam sub auctoritate sua venditat & obtrudit nobis: pigrum est & vecors & manifestè contra indolem diligentia, imo etiam contra indolem humani animi, non penitus adhuc corrupti & deflorati: ita enim naturâ comparati sunt, quot quot aliquatenus ingenui sunt, cum rationem aliorum audiunt, eam ut cum suâ ratione, quam intus in mente habent, comparant: approbaturi externas illas rationes aliorum, si cum interna suâ ratione congruat; sin minus, rejecturi.

4 Diligentia in eo est tota, ut rationem probè noverit: hæc ejus essentia, & ut voti compos evadat, adminiculum habet illud, videt & apertis oculis intuetur rationem, ubi illa patet.

9 Si ea sæpe & sæpius apud animum nostrum revolamus, repetamus, ruminemus.] Nulla tam compendiosa ad doctrinam & rerum cognitionem ratio, quam sæpe & sæpius ea repetere, quæ bene scimus: nam repetere

Rum revolvamus, repetamus, rumine-
mus, in quibus aliquando clarè & liquidò
Veritas ac Ratio nobis affulserunt: Perpe-
tuâ enim & familiari illâ consuetudine
complexuque Rationis, tandem etiam ibi
assequemur illam, ubi vel maximè fugere
intelligentiæ nostræ vim ac notionem vi-
detur: Quemadmodum enim convictores
& domestici tui, qui te quotidie multum
utuntur, etiam in crepera luce versantem,
aut indutum habitu peregrino, facilè & ad-
primum subinde intuitum agnoscunt; vi-
cini non tam promptè, & ægriùs longe
aut nullo modo, qui te rarò conveniunt:
Sic qui alicubi tantum consuescit cum Ra-
tione (quod perfacile, ubi illa satis aperta
clara-

tio eorum, quæ scimus, semper est gradus ad notitiam
eorum, quæ nescimus: ut vel experientiâ quotidianâ
constat, eorum omnium, quos non tædet hanc repe-
tendi cramben recoquere: sentient enim se quoties-
cunque repetunt, quæ jam olim bene sciverunt, sem-
per novî quid addiscere, quod miro modo & quasi di-
vinitus illis illabatur, ita ut decima repetitio pandat &
aperiat aliquid, quod nona non detexerat, imo centesi-
ma prodet aliquid, quod omnibus prioribus delitue-
rat. Itaque fiunt hi tandem supra omnes æquales suos,
imo supra reliquos homines longe doctissimè atque
profundissime sapientes & præclarum est hoc Diligen-
tiæ effatum: *Non multa discere, sed multum*; nam si
multum didiceris, multa scies; si multa autem didice-
ris, omnia confundes & nihil scies.

claraque) postea etiam ^{1o} deprehendit & reteggit, eam, ubi se quam cautissimè celare, & toto Democriti puteo subsidisse videbatur; Qui vero Rationem in propatulo versantem, ¹¹ vilem putat & contemnit, nunquam illâ fruetur, ubi recondita est & cara: sicut enim aperta Ratio, vilis est hominibus, quia facile datur ejus copia, sic reconditæ abstrusæque Rationi viles sunt ho-

^{1o} *Deprehendit & reteggit eam.*] Non aliud habet veramentum, quo nobis se celat ratio, quam præjudicia & cupiditates nostras, ipsa de se nuda claraque est: qui ergo illam, ubi à præjudiciis & cupiditatibus nostris non nihil solutior est frequentare solet, facile illam etiam agnoscit, ubi velo isto nostrorum præjudiciorum & cupiditatum involvi, quam maxime videbatur. Novit enim ipsam & novit velum ejus: itaque velum facile aufert, & irretortis nec impeditis oculis intuetur ipsam, in quo obtutu vera consistit sapientia.

¹¹ *Vilem putat & contemnit.*] Notatu dignum est eas disciplinas, quæ maximæ cultrices fuerunt Veritatum, & rationum istarum manifestissimarum & usque adeo manifestissimarum, ut risui sint populo & fatuæ vocentur (quales sunt Geometria & Arithmetica: quæ communes suas notiones, postulata ac definitiones, longe omnino clarissima semper in fronte præferunt, & discipulis suis jugiter inculcant) purissimas jam à tot sæculis & illibatas permanisse, nec tantum ab erroribus, sed vere etiam à conjecturis, opinionibus & suspicionibus liberatas persistisse; ubi cætera disciplinae, quæ hic minus accuratæ fuerunt, in infinitos erre-

homines: Ratio autem ubi cara est, eum sibi potissimum despondet, cui non displicuit, cum vilis esset. Hinc rudi adolescentiæ, quam ad veram sinceramque Virtutem informare constituimus, consulerè meliùs non possumus, quam si eam per id ætatis, quo passim ¹³ ad Ethicam minus

errores, & adhuc plures, si fieri posset opiniones, conjecturas nugæ & somnia præcipitarant; Quod observandum præsertim in Logicâ & Metaphysica, quæ undique scætant parengis, cum tamen naturâ suâ veræ liquidæque scientiæ sint, non minus quam Mathematicæ istæ.

12 *Ratio autem ubi cara est, eum sibi potissimum despondet, cui non displicuit, cum vilis esset.* Mythologia hujus fabulæ (qua ratio velut Amalia quædam, nos vero velut proci consideramus) perfacilis est, fieri enim non potest ut rationem in doctrinis atque scientiis reconditam & abstrusam capiat is, qui non ante per prima ejus rudimenta gradum fecerit: atque hinc illa lacrymæ; hinc illa tanta sero operam & oleum perdidisse se & videntium & deplorantium multitudo: quod ad altiores scientias animum applicaverint, antequam inferiores cœperint, & quod volare voluerint (ut habet paræmia nostra Belgica) antequam alas haberent. Fingitur ergo merito ratio velut generosa aliqua puella, quæ nuptias in thalamo sapientiæ cum eo respuat, à quo videt se in rudimentis suis contemptam esse.

13 *Ad Ethicam minus apta.* Tritum est hoc Aristotelis: *Adolescentem esse inidoneum auditorem Ethicæ;* quia nempe, ut inquit ille, passionibus suis deditus est & servit: adeoque veritates Ethicæ, quæ non tantum præ-

minus apta censetur, e iis primum disciplinis addicamus, in quibus nihil nisi Ratio & Demonstratio valent: ¹⁴ quales sunt Geo-

præjudiciis, sed vel maxime cupiditatibus nostris laborant (ut cap. 1. §. 3. num. 3. annotavimus) admodum oblectæ sunt & abstruæ adolescentibus (quod de iis potissimum adolescentibus intelligendum est, qui animo magis, quam ætate adolescentes sunt; inveniuntur enim & octogenarii pueri, ut inquit ille) Paulatim vero cum ætate solet se humanus animus à corpore sensibusque suis abstrahere, & vindicare se quasi in libertatem, quæ nusquam esse potest, nisi in regno rationis: ut patebit §. seq. ubi de Fructu Obedientiæ.

e Propter lasciviam suam, inconstantiam, petulantiam, & intemperantiam.

14 *Quales sunt Geometria & Arithmetica.*] Annotavimus ad N. 2. Diligentiam avertere se non tantum à rebus sensibilibus, sed etiam Geometricis & Arithmetis & cæteris: proinde forte non constare nobis videamur, qui hic studium istarum scientiarum inter potissima diligentia adminicula reponamus; sed nulla contradictio est: diligentia enim cum jam vacet muneris suo, & dictamini rationis, quo quid faciendum sit præscribitur, altissime auscultat, merito seponit à se omnes alias cogitationes; sed prævia quasi & antequam muneris isti accingatur, merito vacat Geometricis & Arithmetis cogitationibus, utpote in quibus eadem ratio elucescat clarissime, quam in rebus Ethicis comprehendere conatur, ubi longe obscurior esse consuevit, præsertim ob nostras cupiditates: sunt etiam hæ Mathematicæ scientiæ & à cupiditatibus omnibus liberæ (nam cupiditates in speculationibus non habent locum) & hanc præcipue speculativæ scientiæ prærogativam habent, quod sensuum nostrorum præjudi-

Geometria & Arithmetica f, & quædam
aliæ. Sed quid de his generatim censeam,
in Saturnalibus meis pag. 168. & seqq. vi-
deas licet.

D

4. Fru-

judiciis vel nihil, vel certe minimum infestæ sint,
quod de Metaphysicâ, Physicâ atque Logica non per-
inde dici potest: in has enim præjudicia nostra enor-
miter grassantur: & ferè quotquot theoremata in his
scientiis constituta sunt, aut sensum interstrepentem,
aut etiam adversantem & respuentem habent; quorum
illud in Logicâ hæc in Physicâ & Metaphysicâ vide-
mus. Sunt igitur Mathematicæ disciplinæ adolescen-
tibus longe utilissimæ, quibus manu ducantur ad ra-
tionem.

f Adhæc Logica, sive ars dicta loquendi; &
maximè Metaphysica, sive prima scientia. Duæ prio-
res sunt utcumque puræ; sed posteriores ante omnia
debent reformari, & à scoriis suis & omni alienâ col-
lue expurgari. Nam quatuor illæ scientiæ natura sua
sunt purissimæ. Ut igitur hodie Logica & Metaphysi-
ca per scholas vagantur, ferè nihil aliud sunt, præter
superflua, & redundantia; verus ille numerus deficit,
eum expunxerunt, soli redundantes remansere. Sed
quoniam natura sua, ut dictum, purissimæ sunt, in
scientiis illis id omne superfluum est, quod effugit
ἀνεξέλεστος demonstrationum Mathematicarum, quæ
occurrunt apud Geometras & Aritmeticos. Ad hanc
normam omnia debent expendi, antequam juventuti
propinantur, antequam proba sint & legitima. Adole-
scentes ergo discant primùm Geometriam: Deinde
Aritmeticam; tum Logicam, tandem Metaphysi-
cam. Fateor alio ordine foret incedendum, si incede-
rent legitimo ordine: & oporterent initium ducere à
Metaphysica, quæ est prima scientia, tum Logicam,
&c.

4. ¹⁵ Fructus Diligentiae est Sapientia: & nam Sapientia non est aliud, quam recta perceptio ejus, quod recta Ratio dixerat; ¹⁶ hæc autem sine dubio naturaliter

pro-

ducitur. Sed quia juvenus nostra tam altè immersa est corpori, nihil conducibilius est eo ordine quem antea posuimus, qui pedetentim & sine sensibus eam abstrahit, & adducit ad rationem; jam recta incedit, quando calcit semitam rationis, & retrogrado gradu, ut solent Cancræ. Tandem accedit ad diligentiam: & jam ei non videbitur absurda obedientia, & jugum rationis cui in aliis scientiis ratio fuit adeo familiaris & consueta.

¹⁵ *Fructus diligentia est sapientia.*] Sapientia sapientia dicitur, eo quod isto sensu (gustu) intime rem aliquam examinemus; nam aspectus cæterique sensus tantum hærent in cortice, & superficiem modo rerum, circa quas versantur, arripiunt; gustatus vero interiora corporis, quod ei subjicitur interius pervadit & penetrat ex quo etiam fit ut hic sensus. V. G. spiritum vini quem tactus frigidum esse dixerat, gustatu calidum esseprehendimus: & inaurata Medicorum carapotentia, quæ visus placida esse dixerat, gustatu horrida & amara perhibentur similiter sapientia, quæ ex profundâ rationis auscultatione nascitur, rem objectam pervadit & penetrat, & sæpe longe aliud de illâ judicat quam aut communis hominum sensus, aut scholarum receptus intellectus ferat.

¶ Siquidem diligentia semper rationem captat, & tandem eam capit, hoc est ejus dictamen percipit. Nam aut sapientia est capere rationem, sive perceptio ejus dictaminis.

¹⁶ *Hæc autem sine dubio naturaliter provenit ex sensu rationis auscultatione.*] Diligentia est perpetua captatio

capta-

provenit ex studiosa Rationis auscultatione: Quomodo enim scies quod Ratio dicit, si non auscultas cum dicit? si vero auscultas, jam diligens es: & facile etiam percipies quod dicit, & sic sapiens eris. Sapiencia in rebus Ethicis seu Moralibus mutat nomen suum,¹⁷ vocaturque *Prudentia*; nam sapere in iis quæ ad Virtutem faciunt, hoc vero est prudentem esse; Sapiencia autem in rebus Physicis seu Naturalibus, simpliciter nomen suum retinet, & *Sapiencia* tantum vocatur; posset tamen majoris

D 2 di-

captatio rationis; sapientia captio: diligens captat; sapiens cap't rationem. Ast vero captando tandem etiam capimus, id est diligentia tandem assequitur sapientiam. Sed inquires, captio captantem aliquando fallit: & inquam (fatendum est enim) diligentia aliquando frustratur sapientiâ; sed ad tempus tantum: igitur eo casu constantiam accersat sibi: solet enim esse certior possessio sapientiæ illius, quæ diligentiam aliquam diu delusit: & tenacissime sua sciunt, quæ multum laborant & non nisi multo labore sua sciunt. Adde quod & jucundum est, nam jucundi sunt acti labores, præsertim cum fructu.

¹⁷ *Vocaturque prudentia*] Prudentiam in eo distinguunt scholæ ab Ethicâ, quod Ethica quidem (quod omnibus scientiis commune est) abstracta à particularibus, magis universalis & generalis contempletur; prudentia vero proprie pertineat ad particulares circumstantias morum & actionum humanarum. Quantum ad præsens, prudentiam hic tam latè sumplimus, ut etiam doctrinam Ethicam complectatur.

distinctionis ergo, vocari *Sapientia speculativa.* h

6. Sed ingerit se difficultas aliqua
 18 *Philarethe*: 19 ex qua Diligentia proveniat

h Sicut prudentia est sapientia practica. Utraque descendit à virtute: & hæc est genealogia: virtus parit diligentiam; diligentia prudentiam; hæc urget & injungit, esse auscultandum quoque rationi, quæ in rebus Physicis versatur: tum virtus iterum imprægnatur, paritque obedientiam: hæc obedientia est diligentia investigandi res naturales & Physicas, atque adeo mater sapientiæ speculativæ.

18 *Philarethe.*] Philarethus in hoc tractatu est persona ficta, amans quidem virtutem (ut nomen ejus sonat) sed cum zelo indiscreto, seu minus secundum prudentiam comparato: similis nempe tyronibus Ethices, quamdiu adolescentes sunt, & ad res Ethicas, ut Aristoteles bene ait minus idonei: hic genium suum maxime exerit, Obl. 6. Num. 2. qui proinde corrigendus est, subinde instraendusque & castigatione etiam aliquâ reducendus ad veram virtutis normam, à quâ imprudenti zelo subinde aberrat longius. Castigationem illam ejus vide pag. 165. & paulo ante.

19 *Ex qua diligentia proveniat illa sapientia speculativa.*] Respondeo: Provenit proxime ex diligentia obedientiali, nempe diligentia, quâ auscultamus rationem in rebus Physicis versantem, eo quod ratio in rebus Ethicis præcipiat ut se ibi etiam auscultemus; remotè vero provenit ex diligentia purâ, quæ ante obedientiam nascitur ex amore rationis seu virtute. Primò enim rationem amamus (hoc ad virtutem pertinet) deinde movemur ad auscultandum quid velit (hoc ad diligentiam pertinet) tertio percipimus quid velit (hoc ad sapientiam pertinet) & quidem inter cætera, quæ vult, percipimus nonnunquam, etiam hoc
 illam

veniat illa *Sapientia speculativa*? Nondum tamen hic caput difficultatis est: facile enim respondebis, *Sapientiam speculativam* provenire ex Diligentia seu auscultatione ad Rationem, quatenus Ratio etiam in rebus naturalibus; versatur; Sed unde hæc Diligentia? & à quo Amore Rationis? Hic caput difficultatis est: Non enim apparet Diligentiam illam esse ab Amore obedientiæ erga Rationem: nam hic Amor in illis quæ meræ speculationi subjecta sunt, ^k quales res Physicæ, ^l non habet locum: Non etiam ab Amore affectionis erga Rationem: ^{2o} quia quod ex illo Amore est,

D 3 Pec-

illam velle, uti se non tantum in rebus Ethicis versantem, & jubendo vel prohibendo occupatam; sed se etiam in rebus Physicis versantem & exhibendo occupatam auscultemus: proinde auscultamus sicut iusserat ratio: estque hæc auscultatio obedientialis quædam diligentia, participans nempe simul naturam diligentiam (hoc ipso quo auscultat rationem) & naturam obedientiam (hoc ipso quo iussum rationis exequitur) est igitur hæc obedientialis Diligentia, alterâ illâ, quam puram vocavimus, Diligentiam posterior, atque hæc est, quæ sapientiam Physicam parit.

ⁱ Quanquam illæ non pendent à nostro arbitrio, nostraque providentia.

^k Et ubi nobis nihil est agendum.

^l Sol, sydera, aqua, aër, &c.

^{2o} *Quod ex illo amore est, peccatum est.*] Quicquid ex passione est, peccatum est: oportet enim nos non passione, sed ratione adductos agere, quicquid ex proposito

Peccatum est, & ad intemperantiam pertinet, ut alibi ostendemus: Quorsum autem *Sapientiam speculativam* Peccato supponere?

posito agimus: distinguendum autem est inter *agere cum passione*, & *agere ex passione*: nam *agere cum passione* est habere comitantem opus suum passionem aliquam, quæ operi causam non dederit; hoc vero non est in vitio ponendum: quinimo quamdiu homines sumus, nulla nostra actio est, quæ non aliquâ passione comitata se prodeat: & quò corpore saniores vegetioresque sumus, eò solent actiones nostræ vivacioribus passionibus aspergi & quasi tingi atque infici. *Agere vero ex passione* est ita agere, ut passio causam det actioni; hoc vero semper & necessario in vitio est (ut jam ante Cap. I. §. 1. etiam annotavimus & probavimus, magisque adhuc probabitur tract. 4.) E. G. pater castigat filium cum irâ, quando ratione solâ permotus castigat, ira tamen quædam hanc actionem comitatur, sed ob hanc ipse nihil inter castigandum facit aut omittit: hic igitur probus pater est, etiamsi enim cum ira castiget, non tamen castigat ex irâ: sed pater verberat filium, quia filio iratus est pater, sic nempe ut ira in causa sit cur verberet: hic malus homo est, licet forte justissima etiam adsit verberandi ratio, imò & tantum & omni modo, quo eum verberat, verberandi: licet enim eo casu apud homines facile se excuset ut qui internam animi affectionem non assequuntur, revera tamen peccat, ut qui non ex ratione (quæ justa quidem subest) sed ex passione agat. Cum igitur amor passio aliquid nos jubet facere, non possumus ejus jussa exequendo non peccare; cum vero se actionibus nostris interponit, nihil mali est: comitari illas potest, sed non prævertere.

nere? ²¹ cuius germana soror (Prudentia)
vera est Virtutis soboles,

— *magnum Jovis incrementum:*

Sed nec ab aliquo alio Amore effectio-
erga Rationem (puta benevolentia vel
concupiscentia) progigni potest illa Dili-
gentia, quæ in Theoreticis versatur: quia
(quod cap. 1. §. 1. num. 6. & 7. vidimus)
hi Amores in Rationem non quadrant. His
ita perpensis, dico Diligentiam illam, quæ
Sapientiam speculativam parit, naturaliter
oriri ex Virtute seu ex Amore obedientia
erga Rationem. Ideo enim probi ²² (qui
soli sapiunt) Rationem in rebus Phycis

D 4 au-

²¹ *Cujus germana soror (Prudentia) vera est virtu-
tis soboles*] Non tam proprie sorores sunt sapientia
speculativa & Prudentia, sed potius consobrinae, seu
duarum sororum filia: nam prudentia nascitur ex di-
ligentiâ purâ. (seu ex diligentia in rebus moralibus
versante) Sapientia autem speculativa seu Theoretica
nascitur ex diligentia obedientiali: quæ cum non
aliud quam obedientia quædam sit, patet prudentiam
& sapientiam speculativam duarum sororum filias
esse, hanc quidem obedientia, illam vero diligentia:
nam has sorores esse patebit §. seq.

²² *Qui soli sapiunt.*] Nimirum illi soli passionibus
suis non turbantur inter auscultandum rationi; cæte-
ris, ne rite & ut decet auscultent, impedimento sunt
passiones, quibus obsequi consueverunt, quæque ob-
lequio crescunt, ut flamma oleo. (ut latius Tract. 4.)
Hi ergo cum non bene auscultent, non bene etiam ra-
tionem

auscultant, ut melius eam agnoscant (quod etiam ex dictis jam statim *num. 3.* colligi potest) meliusque & promptius dictamen ejus exequantur in rebus Ethicis ; Alio aliquo Amore (qui nempe ipsa speculationis inescetur dulcedine) ad speculandum adduci, vanitatis & intemperantiæ genus est²³ & haud umquam solidam illam ac genuinam Sapientiam pariet ; sed ad summum spuriam aliquam & inanem, opinionibus, suspicionibus, deliriis, somniis, erroribus & futilibus argutiis scatentem. Sed ista clarius patebunt, cum de præmio Virtutis agemus. Quamvis igitur Ratio in Theo-

tionem capiunt (in quo tamen solo sapientia consistit) illi vero auscultant ut decet, adeoque capiunt rationem ut decet ; soli proinde capiunt non tantum in rebus moralibus, sed aliis etiam quibuscunque, quas contemplandas sibi constituerunt, melius hæc intelliguntur, ubi de præmio virtutis agetur.

²³ *Et haud umquam solidam illam ac genuinam sapientiam pariet*] Tota ratio sapientiæ ut jam sæpe inculcatum est, consistit in perceptione rationis : oportet ergo captare rationem, seu auscultare, in quo consistit natura diligentia. Quod si quis rationem capret passione aliqua adductus, is hoc ipso deficit à Ratione (quandoquidem hoc nihil aliud sit, quam peccare, seu rationem deserere) frustra igitur captat id, à quo inter captandum continuo recedit : qui sic captat, nunquam capit : qui passione adductus rationem quærit, nunquam illam invenit, nam per passionem semper à ratione abducitur.

Theoreticis, non possit à nobis amari amore tali, qui nos instiget ad ei ibi obediendum; potest tamen ibi amari eo amore, qui instiget ad ei obediendum alibi, nempe in Practicis & Moralibus; ²⁴ Eadem autem est Ratio, quæ & res Physicas ^m nobis exhibet, & Ethicas injungit.

D 5

Argu-

²⁴ Eadem autem est ratio, quæ & res Physicas vobis exhibet, & Ethicas injungit.] Eadem quoad modum dictaminis: nam & in Physicis seu Theoreticis, & in moralibus seu Ethicis ex æquo dictat & suggerit ratio; non tamen eadem omnimodè: nam insuper ratio in rebus Ethicis lex est (non dictat simpliciter, sed dictat aliquid faciendum, aliquid omittendum esse, & onus, obligationem ac officium nobis injungit) quomodo ad res Physicas non pertinet.

^m Quæ sunt illæ res, quæ nullum nobis officium injungunt, non à nobis agenda, sed videnda; Ethicæ autem res sunt agenda nobis & spectant non contemplationem, sed actionem, sed officium.

Argumentum hujus.

§. I. De Diligentia.

Diligentia est auscultatio Rationis.
Hæc Num. 1.

Partes ejus sunt duæ. Aversio à rebus externis (hæ enim impediunt auscultationem) & conversio intra se (ibi enim ratio, quæ auscultanda est, habitat) sic solemus naturaliter procedere, & omnia, quæ extrinsecus nobis perhibentur, intra revocare ad examen Rationis nostræ solemus.
Hæc Num. 2.

Adminiculum diligentia est familiaritas cum ratione: initur ista familiaritas duobus potissimum modis; primo frequenti repetitione eorum, quæ scimus, & in quibus manifesta est ratio: secundo, cultu disciplinarum earum, quæ ratione ac demonstratione maxime gaudent, quales sunt Mathematicæ. Hæc Num. 3.

Fructus diligentia est prudentia: nam diligentes auscultando captant rationem. prudentes vero, quod diu captavere, tandem capiunt: nam naturale est, & ita omnino natum est fieri, ut qui captaverit, sæpe tandem etiam capiat. Hæc Num. 4.

Sa-

Sapientia autem speculativa, quæ magnam cum prudentiâ habet affinitatem, nascitur demum perfecte post prudentiam: Prudentia enim videt rationem jubere se audiri in rebus Physicis, cui jussui eum obtemperatur, parit ea obtemperatio seu obedientia sapientiam Theoreticam seu speculativam. Hæc Num. 5.

§. 2. Obedientia.

Altera proprietas Virtutis, Obedientia: Cum enim Amor Rationis ad Diligentiam te adduxerit; Diligentia, Rationis auditorem te fecerit: eamque audiendo didiceris, quid ipsa præcipiat (quod Sapientiae & Prudentiae est) reliquum est, ut eodem Amore Rationis instigante, quid quid Ratio præceperit, exequâre (quod Obedientiae munus est) Siquidem repugnat amare te Rationem, intelligere etiam quid ipsa velit; id tamen, cum res postulat, effectum non dare. Etiam si autem Obedientia nascatur ex Virtute, post Diligentiam, imo etiam post Prudentiam; tamen proximè nascitur ex Virtute; (Virtute

^a Ratio in rebus moralibus lex est: lex amari nequit, nisi ei obediamus.

1. Tamen proximè nascitur ex Virtute.] Nec enim ideo

tute enim seu Amore Rationis agitur ad
 exequendum, quod Ratio præcipit,
 quisquis rite obediens est) Secus atque
 contingit in Prudentia: quæ ex Virtute
 quidem nascitur; sed remotè, nempe me-
 diante Diligentia: Ita ut Diligentia & O-
 bedientia filia sint Virtutis, hæc natu mi-
 nor, illa major; Sapientia vero atque Pru-
 dentia sunt neptes Virtutis: quia ex Dili-
 gentia nascuntur proximè; non autem
 proximè ex Virtute.

2. Partes Obedientiæ sunt duæ: Face-
 re, & Omittere: omittere, quod verat
 Ratio, facere quod jubet. In Physicis u-

ideo vir bonus exequitur, quod dicat ratio, quia aut
 auscultavit rationem (quo casu obedientia ex diligen-
 tia nasceretur, & non proximè ex ipsa Virtute, seu
 amore rationis) aut percepit quid illa dicit (quo casu
 obedientia proximè nasceretur ex prudentia) sed quia
 amat rationem; nempe id unum est quod movet
 ipsum ad faciendum, quod jubet ratio, quod ratio-
 nem amet. Obedientia igitur supponit quidem dili-
 gentiam & prudentiam (scire enim oportet quid ju-
 beat ratio, antequam fiat quod jubet ratio, sciri ve-
 ro hoc non potest, nisi auscultetur ratio) sed tamen
 ex his non nascitur: hæ non movent ad obediendum:
 Et sunt quidem conditiones obediendi, sed non cau-
 sæ; nam sola causa obediendi est amor: ideo enim
 obeditur rationi, quia amatur ratio: solus ergo amor
 rationis, id est virtus obedientiam procreat: sed si-
 militudine res forte fiet clarior: ut incalescas, abeun-
 dum est hinc & accedendum ad ignem, hæ sunt con-
 ditio-

num atque simplex insigne Rationis est, Exhibere; ² in Moralibus geminum, *Præcipere*

ditiones ut incalescas; neutrum causa est; sed causa caloris erit ignis, ad quem accedis, sic & *auscultare & percipere* quid jubet ratio conditiones sunt obediendi, causa vero hujus caloris, hujus obedientiæ, est ille ignis, ille amor rationis, qui instigat ad obediendum.

Sic & auscultare & percipere. Si auscultasses quidem quid ratio dicat, & percipisses etiam, quod ratio dicit, nisi tamen amares rationem, non faceres quod dicit ratio: unde amor solus est, qui te instigat ad obediendum, cum ritè obediens es.

² *In moralibus geminum.*] Proprius locus & velut domus atque familia rationis est Ethica: in qua nullis prerogativis ratio se prodit, nam in rebus physicis Ratio tantum exhibet seu dicitur; in Ethicis vero seu moralibus & item dicitur ratio (quod ad diligentiam pertinet) insuper vero etiam præcipit atque vetat (quod ad obedientiam spectat) & regulat (quod justitiam concernit) & onerat atque obligat (quod humilitas curat.) Ex quibus vides rationem tantum obiter in rebus Physicis versari, & velut peregrinari, cum in rebus Ethicis deditâ operâ versetur & totam se quasi effundat: ut proinde hæc domus ejus merito dici possit; quamvis enim etiam in practicis disciplinis, quæ extra genus morum versantur (velut in Logica, in Pictura, cæterisque liberalibus vel mechanicis artibus) ratio quodammodo etiam jubeat atque vetet, regulet & oneret. (V. G. præcipit syllogismum sic esse faciendum, vetat illum aliter fieri: Et per consequens regulas tradit & onus injungit disputanti vel argumentanti) non absolute tamen vetat aut præcipit; sed fere sub conditione, nempe si hoc vel illud (puta syllogismum) conficere in animo habes; in rebus autem moralibus absolute præcipit ratio aut vetat, nullâ interpositâ conditione.

ciperè & Vetare : ^b Obedientia in rebus
 Physicis, nulla propriè : quamvis enim
 quod exhibet ibi Ratio, cernamus; id ta-
 men cernere non est Obedientiæ; Aut si
 ideo cernis & notas, quæ Ratio ibi exhi-
 bet, quia Ratio jubet ea cernere & nota-
 re, hoc jam non ad Physicam pertinet,
 sed ad Mores: solum igitur in rebus Mo-
 ralibus locum habet Obedientia: Quæ
 proinde vetanti Rationi omissionem ac-
 commo-

^b Ratio exit in mores: vestigia sunt præceptum &
interdictum: obedientia sequitur patrem, quocun-
 que incedat, & vestigia sua facere & omittere accom-
 modat paternis; facere ad præceptum, omittere ad
 interdicti modulum accurat.

3 *Hoc jam non ad Physicam pertinet, sed ad mores.*
 Nempe illud. Quia reddit hoc negotium Ethicum
 & morale: videre enim, quod dicitur ratio, si ibi ste-
 tur non est morale, non pertinet ad obedientiam;
 sed videre hoc quia ratio jubet, aut quia passio impel-
 let, seu videri aut quia decet aut quia lubet, hoc jam
 morale est: Et siquidem quia decet (seu quia ratio
 jubet) hoc probum est, & ad obedientiam pertinet,
 si quia lubet (seu quia passio jubet) hoc jam malum
 est & ad sui ipsius servitutem pertinet. Et quidem
 quotiescunque videmus in Physicis, & notamus
 quid ratio dicitur, totiens id vel quia decet facimus;
 sed hæc lascivia *quia decet* vel *quia lubet* ad Physicam
 non pertinet (cujus totum negotium absolvitur in *77°*
 videre quid exhibet ratio) hoc autem quia lubet aut
 decet, physicam egreditur & in Ethicam se insinuat;
 unde bene dictum est in rebus physicis obedientiam
 nullam esse, nullam servitutem, nam hæc soli Ethicæ
 debentur.

commodat ; mandanti actionem c : 4 Et
quidem quod jubet Ratio , præstandum est
aliquando ; quod vetat , faciendum est
nun-

c Est inter hypocritas callidum aliquod & quam
maximè versutum genus , quod gressum rationis &
indolem ejus subtiliter novit imitari ; hi homines id
moliuntur , ut virginem nostram , *Obedientiam* , dul-
cem illam gratiam , seducant ad hypocrisin : sed ad-
versus hos male feriatos tenebriones , probè armata
est : nam quamv s cæca est (ut in fine libri patebit)
præstat tamen audi u , & propterea suspectat omnes
gressus , qui juxta hominum placitum strident & non
nihil crepant ; probè gnara paternos incessus admo-
dum esse placidos ac divinos.

4 Et quidem quod jubet ratio , præstandum est ali-
quando ; quod vetat faciendum est nunquam. Unde
distinctio nascitur in scholis decantata inter præce-
ptum positivum & negativum : positivum obligat
pro nunc aut tunc (ut loquuntur , negativum obligat
pro semper : ut *honora patrem* positivum præceptum
est , ideoque non obligat pro semper (non semper
enim honorandus est , sed tunc cum res tulerit , ut
honorandus esse videatur) *Non occides* negativum præ-
ceptum est , & semper ei vacandum est , id est , ne-
que nunc neque tunc &c. occides unquam : unde ne-
gativa præcepta habent sensum copulativum per ne-
que (ac si dicas , neque tunc facies , neque tunc
& sic de reliquis instantibus temporis) positiva
autem præcepta habent sensum disjunctivum per vel
(ac si dicas , vel tunc facies , vel tunc &c.) Ostendunt
interim præcepta positiva semper etiam adjunctum
habere præceptum negativum : ut *honora* adjunctum
habet *non lade , non injuriâ affice* , quæ pro semper
obligant : etiam si enim parentes non semper hono-
randi sint , nunquam tamen lædendi aut violandi
sunt.

numquam: v. g. jubet Ratio comedere, bibere, corpus reficere; hoc igitur aliquando faciendum, scilicet ubi, quando & quomodo faciendum Ratio præcipit; Sed vetat Ratio se ipsum interimere; id ergo nunquam faciendum est.

3. Adminiculum Obedientiæ hoc erit: si animum paulatim abducamus ab agendis iis, quæ merè hominum institutis, moribus & consuetudine contineri, certo scimus: aut potius quam studiosissimè caveamus, ne quid umquam horum faciamus (⁶ facienda enim sunt aliquando ex præscripto Rationis) quia moris sit, aut consuetudine receptum, aut consensu hominum

5 *Adminiculum Obedientiæ hoc erit*] Optima via ad veram obedientiam est, discedere à fucata illâ & larvatâ, quæ hominibus servit obedientiâ; similis est enim exteriori apparatus & fronte veræ obedientiæ & seducit multos istâ suâ similitudine: imo tam similis est, ut multi (inter quos subtiles etiam aliqui p̄ philosophi, & malorum illorum politicorum vulgus omne) nullam aliam agnoscant obedientiam, præter eam, quæ principibus & magistratui servit.

6 *Facienda enim sunt aliquando ex præscripto rationis.*] Lex humanâ (idem est de more & consuetudine, nam hæc vim legis habent) nunquam potest nos per se obligare, faciendum tamen aliquando est, quod homines jubent, non quia ipsi jubent, sed subinde, quia Deus jussit, ut iis in certo casu morem geramus (sic sæpe faciendum est, quod parentes & magistratus

minum ac auctoritate firmatum; 7 sed so-
lum quia Deus jubet & Ratio postulat:
Alioqui enim Rationis dictamina facile ob-
scuran-

tus jubent) subinde quia aliter legi Divinæ seu rationi parere non possumus, nisi fecerimus, quod homo quispiam jusserit: sic aliquando faciendum etiam, quod latrones jusserunt: V. G. si in sylvis ab iis deprehensus fueris, nummos, vestes, gladium iis tradere, imo si facta etiam aliqua modo, ne directè sint contra legem Dei (puta excrementum pecoris (honorem præsumur) vel etiam hominis devorare) faciendum, erit, non ex latronis jussu, sed quia aliter hic servari non potest lex Divina de retinendâ vitâ, de qua infra Oblig. 2. pag. 92. Ex quibus patet, bonos multa sæpe facere, quod mali jusserunt; nunquam tamen faciunt, quia illi jubent, sed quia posito illorum jussu resultat casus obligationis divinæ.

7 Sed solum quia Deus jubet & ratio postulat.] Solus enim Deus seu ratio potest esse finis-cui obedientiæ (finis inquam ultimus, nam solus hic proprie finis est) Nunquam hominem aliquem isto honore dignari licet: potest interim homo aliquis esse finis subordinatus, & ita fit cum parentibus & magistratui civili rite atque ex ratione imperanti paretur: eo enim casu quidem finis-cui-obedienciæ sunt: iis enim ipsis obeditur, Deo jubente ut iis pareamus; maxime tamen obeditur Deo, utpote qui sit finis-ultimus-obedienciæ: nam his hominibus obedimus, quia Deo hoc jubenti obediendum est, sæpe autem exsequimur, quod alius quispiam jusserit, Sic ut ei nullo modo pareamus. (Parent boni Deo quidem absolute soli; sed etiam hominibus quibusdam, & quidem modo aliquo accedente ad absolutam & perfectam obedientiam, cum homines illi Deo subordinantur, ita scil. ut his pareamus, quia Deus jussit.)

feurantur, opacantur^s & confunduntur
cum

justit ut pareremus (in quo ordine sunt parentes, quibus, ut ipsum nomen indicat, parendum est, sub quibus etiam magistratus boni & rectores veniunt) his enim dicimur directe obedire : sunt enim quasi in illa linea recta, qua voluntas vici boni tendit in Deum tanquam finem cui-ultimo-obedientiae suae, etiam si non consistant ultimo loco in ista linea, ideoque nec proprie voluntas in eos feratur, sicut Leyda Hagam tendens non proprie ad domum *ten Deelen* / nec proprie ad sylvam, sed Hagam tendit, haec tantum in cursu & itinere suo transmittit. Est igitur tertius modus parendi indirecte, qui omnium imperfectissimus est, cum scilicet is cui paretur, in illa linea recta non consistit, qua voluntas nostra in Deum tendit : sicut latroni in sylvis obedimus) ne quidem tanquam fini subordinato nostrae obedientiae : ut cum facimus in sylvis, quod latrones jubent, sicam nobis intentantes, ut faceremus : hoc enim casu mere obedimus Deo (ut hic prohi sumus) jubenti ut vitam conserveremus ; latrones autem penitus per obedientiam nostram non attingimus : quae magis patent paulo infra hic Num. 4.

8 *Et confunduntur cum iis*] Nimirum Ratio est lex, leges autem humanae similis tenoris, simileque sunt quoad faciem apparentiae cum vera illa divina lege, unde qui non assuevit discrimen inter has observare, facile in posterum decipitur, & quae similia sunt pro iisdem habet, & confundit : Ex quo errore (nam error omnis in alios errores praecipit) facile sequitur ut deinceps nullam putet esse legem nisi humanam, nihil hic attendat praeter consuetudinem & hominum mores, in quam sententiam propendet Aristoteles. ut ex locis hic citatis & multis aliis patet.

Nebu-

cum iis quæ usu & legibus^d humanis constituta sunt : Unde popularis ille Philosophus (Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 3.) conqueritur , in rebus , quæ honestæ , quæque justæ sunt , quas Ethica considerat , tantam esse dissensionem , ac tantos in iis versari errores , ut lege humanâ tantummodo , non naturâ constare videantur : Ita homini vano , qui pleraque definivit ad commune iudicium , pleraque^e ad popularem intelligentiam accommodavit ,^f hîc hæret aqua : & merito laborat in Scientia , quæ maximè sublimis , & earum rerum est , quæ longissimè sunt^g ab imperitorum intelligentia sensuque disjunctæ. Sed nec demonstrare se res eas velle , nec ad amu-

sim

Nebulones autem hodie multi (qui politici vulgo dicuntur , sed injuriâ) non propendent modo , sed manibus & pedibus in eam sententiam eunt : quod ex ignorantia veræ philosophiæ (unde nihil non mali) in illis evenit.

^d Ac iustis.

^e In universa philosophia sua.

^f Et præjudiciis vulgi , ejusque moribus ac placitis cuncta ferè determinavit.

^g Ab imperitorum intelligentia sensuque disjuncta.] Hoc potissimum obrinet in humilitate , & illis , qui ad eam spectant : Nihil quidem magis absonum popularibus auribus (Non laborant circa humilitatis materiam , magnopere præjudiciis intellectus sui) (nam quid clarius , quam legem non esse in favorem?

sim exigere, 1° sed crasse tantum obiterque tractare confirmat : & quo iterum popularis

rem ? adeoque eum, qui legi pariturus sit sui causa non constituisse agere) sed magnopere laborant cupiditatibus suis, quibus semper inclinantur, ut omnia propter se faciant : has quamdiu non superarunt, judicant non ut intelligunt sed (quod dicitur) ut affecti sunt, seu ut cupiunt) quid enim magis absonum popularibus auribus accidere potest, quam hoc verum & piæ Ethicæ fundamentum : *Nihil sui causa faciendum esse, suæ felicitatis atque beatitudinis nullam ducendam esse rationem.* Certe populo persuasum est, omnia agenda esse propter se, & propter suam felicitatem, nam & qui minus probi sibi videntur, omnia lucri, commodi & voluptatum suarum causâ faciunt : Et qui probi sibi quam maxime videntur omnia ad æternam beatitudinem, quæ eos post hanc vitam maneat, consequendam faciunt, nemo in officio, nemo in obligatione suâ stat ; nemini satis est ad agendum, præcepisse Deum ut ageret.

1° *Sed crasse tantum, obiterque tractare confirmat.*] Nec injuriâ, si verum sit quod statuérat, nempe res Ethicæ non tam à natura & Ratione, quam ab humano arbitrio dependere : nec enim plus merentur, si ita sit ; quamvis & in his rebus, quæ merè arbitrariæ sunt, plus satis operæ ponatur a multis : unde Ciceronis justa illa quærela, aut expositulatio. *Quid ? Partus ancille sitne in fructu habendus, disputabitur inter principes civitatis ?* Hæc (quo digitorum intendit ad hæc nostra moralia) *quæ vitam continent omnem, negligentur ?* Lib. 2. de Fin. Bon. & Mal. sub initio.

pularis sit, ¹¹ aliis etiam circa res Ethicas versantibus, idem juris esse contendit: *Satis erit*, inquit ibidem, *cum de rebus*, & *ex rebus ejusmodi verba facimus*, si rudem quandam veri formam adumbremus, & *cum de rebus*, quæ plurimum eveniunt, & atque *ex talibus disputationem instituimus*, *satis erit si talia quoque concludamus*: ¹² Eodemque modo quæcunque ab alio dicuntur, accipi probarique debent: est enim hominis probè instituti, ¹² tantam in unoquoque genere subtilitatem

II *Aliis etiam circa res Ethicas versantibus.*] Tantum defert vir ille vanus & Popularis rudibus illis in Ethica tractatibus ne quando emergat politior aliquis, qui crassam illam & rudem Ethicam, in qua vitia facile stabiliuntur, & reconduntur refellat, & Augiæ illud stabulum repurget, in quo & ipse Aristoteles cum gentibus suis Philosophis volutatur, & ut hic videmus libenter impune adhuc volutaretur: itaque deterret magna ingenia à studio Ethices, persuadens hoc non esse ad palatum ipsorum, hoc non esse subtiliter exigendum; sed rudi & pingui mineruâ, ad hæc sufficere: quemque de circulo posse.

^g Etiam si non semper eveniant.

^h Nimirum quæ præter propter sunt (*daer / of daer ontrent*) ut loquuntur geometra sive agri-mensores.

¹² *Tantum subtilitatem desiderare.*] Innuit, ecce res Ethicas non esse capaces magnæ subtilitatis, & per consequens tantum ruditer tractari debere; sed quam falsus sit satis patet ex infinitis erroribus, quibus se & Ethicam suam, dum eam sic ruditer tractat, implicavit: imprimis aberrat cum cæteris Gentilibus à janua; humilitatem ignorat; quam nullo negotio, si

tilitatem desiderare, quantam rei ipsius natura recipit: Atque adeò latam viam munivit popularibus vitiis, ⁱ quæ passim in sequentibus librorum suorum paginis pro virtutibus, lectoribus suis venditat. Contra verò statuunt omnes pii, res has non levi manu adumbrandas esse, sed penitus in animo exarandas & exaggerandas esse: his dies atque noctes incumbendum: Magnam perspicacitatem, magnam subtilitatem hîc requiri, vel ad hoc solum, ut ea

si non nihil subtilius (ut alias philosophiæ partes sæpe minus quam subtiliter) res Ethicas exegisset: quam enim quoniam facile est videre, eum, qui rationem ut legem (nam Dei illa lex est) amplexurus sit, debere recedere à seipso? Cum lex qua talis, semper omnis & officium injungat, de favore ejus, cui fertur non laboret; esto quod ex officio sæpe favor aliquis in eum, qui officio ritè functus sit, redundet.

ⁱ In versu belgico ea ab auctore plenissimè appellantur *des volks hoester-zonden* / id genus vitiarum, quod placet, & gratum est, cui indies fomenta subministrant, & per omnem vitam latè serpunt.

¹³ *Pro virtutibus lectoribus suis venditat*] Ut gloriam seu appetitum consequendi sibi honores & dignitates, quem ad virtutem magnificentia refert aut magnanimitatis: item iram, inclinationem ad agendum ex ira, quam in rebus bellicis aliisque arduis & difficilibus negotiis magnopere commendat, & generatim actionem ex passione (quæ ipsissimum peccatum est) nullam enim novit virtutem aliam, quam quæ agit ex passionibus moderatis, seu ad mediocritatem aliquam redactis: ut adhuc videbimus infra

Tract. 4.

ea quæ hominum placitis institutisque, ac ea quæ Ratione constant, discernere valeamus: sine quo delectu nemo umquam bonus fuit.

4. ¹⁴ Fructus Obedientiæ est Libertas:
* Ne-

[¹⁴ Fructus Obedientiæ est libertas.] Prima radicalis & essentialis libertas est *facere, quod vis*. Hæc libertas reperitur in omni opere morali, seu ad vitium, seu ad virtutem pertineat: quæque hac libertate carent opera, ad naturam non ad mores pertinent. Accidentalibus autem libertas est: *Facere, quod constituisti*, & multa sunt quæ istâ libertate carent opera nostra: ut quæ subinde ex consuetudine aut vehementi aliquâ passione abrepti, antequam satis, quid facturi simus constitutum sit, exequimur. Hæc libertates non ponuntur in fructu seu in præmio virtutis, sed in exercitio: est igitur alia ac tertia quædam libertas, quam omnes ambiunt, & à qua libertas nomen suum habet; nempe *facere quod libet*, aut ut honestius loquimur (*libere enim & lubere* male sonant quandoque libidinem ingerunt audienti, non tantum libertatem) *agere quod ex animi sententia est*: qua libertate V. G. non gaudet mercator, qui obortâ tempestate merces suas abjicit in mare: licet enim ibi quod vult agat, imo quod constituit, agat, (adeoque liber sit juxta duos priores modos libertatis) non tamen agit, quod lubet ei, sed prorsus agit contra animi sui sententiam, minimeque id ageret, si non id agere compelleretur. Hac postremâ libertate semper & ubique liberrimus est vir bonus, isque solus: nihil hic unquam facit contra animi sui sententiam, nihil cujus eum pænitere necessum sit, si modo ad integrum opus suum, omnibusque suis circumstantiis investitum animum attenderit: quod addo, quia cum partem tantum aliquam operis sui attendit, sæpe videbitur contra

tra

* Nemini enim servit, qui Rationi servit, sed liberrimus est hoc ipso: facit quod vult, quod non vult, non facit, & tantum

tra animi sui sententiam agere. V. G. latroni sui aut tyranno facultates & fortunas suas exigenti concessit eas: aut forte patrem occidit invincibili ignorantia ductus & hostem esse ratus: hisce casibus vir bonus contra animi sui sententiam egisse videbitur (non concessisset enim facultates Tyranno suas, si his non concessis salvus esse potuisset: nec occidisset patrem, si patrem esse scivisset) sed hoc videtur tantum, atque hoc ita etiam est, cum animum ad partem tantum operis sui reflectit; cum vero integrum opus suum considerat (cogitatque se facultates suas Tyranno cessisse, quia obligatione & lege Dei, quæ de tuenda vita est, obligabatur: Et patrem occidisse se, quia hostem Patriæ occidere debebat, putabatque eum esse patrem suum) non potest ei displicere: est enim ex dictamine rationis peractum, ipse vero nihil vult, quod ab isto dictamine dissentit, & omnia illa semper vult, quæ cum isto dictamine consentiunt, itaque nec penitet eum, nec penitere potest unquam istius operis, quo in casu posito, vel necessarias suas facultates cessit, vel patrem invincibili ignorantia circumventus occidit: eatenus hæc non sunt contra rationem, & eatenus tantum ab illo facta sunt.

* Symbolum & unica libertatis tessera: non Coactus non invitatus: *niet met dwank / niet tegedank*: Concupiscentiam potest id, quod sui studiosus concupiscit, destituere (hoc verò est Coactus & invitatus) amor rationis à ratione nequit separari (est ergò in totum hic gratum & acceptum omne *met dank en sonder dwank / nihil* Coactus invitatus nihil) nam amor rationis est ipsa possessio rationis: siquidem ratio aliter nequit ab anima capi, quam ve-

tum facit ac non facit, quantum ipse constituit, non citra, non ultra, ne latum unguem quidem (In quo sanè consistit summa libertas) Cum enim vir bonus ac Rationi obediens, id unum ubique, & faciat, & facere constantissimè velit, quod Ratio præcipit; id verò, nec faciat unquam, nec unquam facere animum suum inducat, quod illa prohibet: liquet eum: & facere semper quod vult, nec unquam facere quod non vult. Etsi fortè vaneat, & calamitosam servitutem servire cogatur; tamen etiam tunc liber est, ¹⁵ etiam tunc agit quod vult, & hoc unum agit:

E Herus

ro Amore (qui enim hic querit, non frustra querit, sed invenit) id vero est firmo proposito faciendi, quod jubet ratio: Amor rationis multa patitur, multa fert, affigitur? Illa afflictio, in quantum ad se pertinet, rationalis est, cum ratione convenit: est ergo grata & accepta, *al met dank / en sonder dwanck /* quandiu est, quod est, nimirum Amor rationis, studium rationis.

¹⁵ *Etiam tunc agit, quod vult.*] Id est, quod libet, seu quod ex animi sententia est, alioquin etiam mali agunt, quod volunt; imo & agunt, quod constituerunt agere, seu deliberate agunt: hæc enim in omni fere opere morali, sive bono sive malo interveniunt; temperatur enim tamen hic isti phrasilogiæ *quod libet*, quia ferè male sonat & ex communi usu magis libidinem quam libertatem significat, ut adhuc ante notavimus. Mali itaque etiamsi duplici priorì
liber-

Hercules cum suis bajulare jubet? bajulabit
quidem: arare? arabit: pecudes pastum
exigere? verrere? nere? & quæ id genus
alia

libertate liberi sint; hac tamen tertiâ nunquam gau-
dent, nunquam agunt ex animi sententia: nunquam
agunt quorum eos pœnitere non sit necesse; semper
ita agunt, sicut mercator, qui merces suas in vitis
abjicit in mare: Et quamvis populo subinde quædam
libenter facere videantur, necessum tamen est multa
passim occurrere iis, quæ illibenter & inviti faciant:
frustrari enim possunt eorum studia & labores optato
successu: *Imo semper & necessario frustrantur.* (Ma-
li omnia agunt propter se (nec enim aliud est pec-
catum, quam exlex actio: qui enim ob legem
agunt, nunquam propter se agunt, ex leges
autem non habent aliud ob quod agunt
quam propter se) cum igitur mali omnia agunt
propter se, omnis tamen eorum actio naturaliter
& fatali necessitate tendit contra illos, seu tendit
in eorum gravissimam perniciem & calamitatem: ut
sicut coniectio olei in incendium naturaliter ten-
dit non ad restinctionem, sed ad augmentum in-
cendii (hoc infra evidenter demonstrabimus, ubi
de pœna peccati) cum igitur semper ut sibi pro-
sint, agant; agendo autem nunquam sibi prosint,
sed semper acerrimè obsint: liquet clarissimum id
esse, eos semper & ubique optato successu fru-
strari, semperque invittissime agere, nunquam ex
animi sententiâ, nunquam quod libet, semper
quod displicet: sicut, qui ad restinguendum in-
cendium, oleum injicit, putans esse aquam, in-
vitus hic est, nec agit, quod libet, aut quod pla-
cet, sed quod displicet: eo quod natura actionis
abludat ab intentione animi, aliud prosequentis: ut
sic

alia sunt duræ vel abjectæ servitutis? faciet, ¹⁶ Non tamen quia jubet herus; ¹⁷ sed quia ipse vult, hæc faciet: Nam Ratio rebus ita se dantibus, hæc facienda decernit; ipse autem hoc unum vult, decre-

E 2 to

fic & mali cum propter se agant, & tamen natura actionis eorum sit contra ipsos, semper inviti esse intelligentur, semper contra animi sui sententiam agere.) (Sed hoc dum præcox est, alio loco referabimus) in qua frustratione necessario invitum est; Boni vero nunquam frustrari possunt, ut hic in textu demonstratur.

¹⁶ Non tamen quia jubet herus.] Servire alicui nihil aliud est, quam facere aliquid quia ipse jubet, servire autem alicui non est facere quod ipse jubet: nisi enim simul facias quia jubet, non servis ipsi: ut ex exemplo, quod mox pag. 47. Sequitur, evidentissimum fit: facit itaque vir bonus sæpenumero, quod jubet homo aliquis, nunquam vero facit, quia jubet homo: nunquam ergo homini alicui servit; sed rationi & Deo: facit enim quod hi jubent, & mere ideo facit, quia hi jubent.

¹⁷ Sed quia ipse vult.] Nec hoc in rigore, nam voluntas viri boni ad summum est finis-cui-subordinatus itaque vir bonus non facit quia ipse vult, sed quia Deus vult, seu quia ratio (quæ Dei voluntas quodammodo, certè lex est) præcipit: unde patet virum bonum nunquam sic posse esse liberum, ut non serviat: servit enim Deo & rationi, atque in ea servitute tota ejus consistit libertas; cum absoluta libertas, & ab omni exempti servitute tantum in Deum quadret. Hactenus ergo facit, quod vult vir bonus, quia nihil vult, nisi quod jubet ratio; contra quam nihil agit, nisi velit: est enim impossibile contra rationem agere eum, qui hoc nolet.

to isto stare: Nec ideò servire putandus est, quia & injungit herus, & ipse quod injunctum est exequitur: Si enim vicinus tuus, quoties te domo egredientem videt, egredi mandet: quoties ingredientem, ingredi quoties ad iter accinctum, eo contendere jubeat, quo cogitas: ridebis fortè nugas hominis malè feriat: cæterum te illi, etsi quod ab eo jussus es efficias, obedire non putabis: Nempè non ideò egrederis, ingrederis, proficisceris, quia vicinus tuus hoc jussit, sed quia tu sic constituisti: ¹⁸ Ita & vir bonus, qui servum agit, quod imperatum est, faciet; non quia sic imperavit herus, sed quia ipse

I Auctor addit in belgica versione huic vicino hoc epitheton: *Ben aelmerdigen en ledigen Buurman.*
¹⁸ *Ita & vir bonus, qui servum agit, quod imperatum est, faciet, non quia sic imperavit Herus, sed quia ipse sic constituit*] Dices magna differentia est inter istum vicinum tuum & herum hunc boni viri, nam imperium vicini tui nullatenus causam suppeditat actioni suæ, at imperium heri causa est, aut certe conditio aliqua multarum, quas vir bonus, qui mancipium ejus est, exequitur: non enim exequeretur illas actiones nisi herus imperaret eas. R. Verum est, & ideo recte dicitur: *Omnis similitudo claudicat.* Similitudo autem quæ hic adfertur in eo consistit, in eoque est vis & energia ejus, quod nec imperium vicini, nec imperium heri in casu posito sit nullatenus vera causa actionis, seu finis obedientiæ: neutro enim casu hic obtinet illud, quia: nec enim

tute, præsertim ¹ ob illam particulam *unicus* repertam in definitione Virtutis: ^m qui enim unice amat Rationem, non plus minusve faciet aut mittet, quam Ratio faciendum vel mittendum esse decreverit. ⁿ Nascitur Justitia post Obedientiam; nam Justitia actionem aliquam supponit, à qua (nam hoc ejusce munus est) excessum pariter & defectum refecet; actionem autem illam edit Obedientia. Sed & hoc verum est, actionem nullam ab Obedientia manare, quam Justitia jam antè non circumciderit & castigarit: non est enim actio

E 5 Obe-

¹ Ob illam particulam *unicus*.] Cum particula illa non sit necessariâ in definitione virtutis (ut cap. 2. §. 2. Num. 3. & 4. demonstratum est) satis importatur ratio justitiæ, cum per genus (quod est Amor) tum per differentiam (quod est Rationis) nam nec amari verè nisi unum potest, & licet amari plura possent, certè ratio talis est naturæ, nihil ut sinat secum amari, quæ omnia demonstrata sunt supra in annotatis.

^m Vero amore fertur in rationem &

ⁿ Ratio lex est (ut notavimus §. 2. num. 1.) jam lex est norma, mensura, imo numerus: nec minus debet esse, nec plus, verum par, & æquale, quod huic conveniet: minus non accedit, plus accedit; qui ergo normam vult, accommodet oportet & æquet, refecando plus, supplendo minus: & in hoc opere æquandi, accommodandi, addendi, demendi consistit natura justitiæ, quæ icirco ex virtute, ex amore rationis (in quantum ratio est norma & regula) nascitur.

Obedientiæ, in qua plus minusve sit, quam Ratio præscribat: ² & hac consideratione, Obedientiam Justitia prævertere videtur. ³ Sed hoc est ingenium harum sororum: natalium suorum, quos admodum claros habent, ordinem deditâ operâ celare nos student: & quam, cum primùm aspici-

² *Et hac consideratione.*] Sub diversâ consideratione & justitia obedientiam præcedit & sequitur: præcedit quatenus opus integrum obedientiæ esse non potest, in quo partes suas non habuerit justitia: non est enim opus obedientiæ, in quo plus, minusve sit, quam ratio jubeat, sequitur autem obedientiam, quatenus justitia supponit aliquid, à quo *plus & minus*, à quo *minus & parum* arceat; hoc vero est rude aliquod & inchoatum opus obedientiæ: verbo igitur justitiæ sequitur inchoatam, præcedit completam & perfectam obedientiam.

³ *Sed hoc est ingenium harum sororum*] Mythologia hujus fabulæ satis fere patet jam ex iis, quæ proxime notabamus: nempe virtutes Cardinales considerantur hic in fabulâ tanquam sorores: sunt enim conceptæ ex eodem patre, nempe Ratione, partæ ab eâdem matre, nempe virtute, quæ complexu rationis & amore in illam (virtus enim amor rationis est) concipit & in lucem nobis edit generosam illam sobolem, Diligentiam inquam, obedientiam, justitiam & humilitatem: merito igitur ut sorores in fabula perhibentur, & quidem tales sorores, quæ veluti deditâ operâ natiuitatis suæ ordinem nobis occultent, nec sciri permittant, quæ earum major, quæ natu minor sit: eo quod sub diversâ consideratione aliam aliâ priorem, & contra deprehendamus, ut jam proximè de obedientiâ & justitiâ annotatum nobis fuit, & mox in textu sequetur de aliis.

bus, ut majorem natu salutaveras, hanc si denuo aspicias, minorem dicas: Nam & ipsa Diligentia, quæ Obedientiam ætate liquidò præcedere videbatur, si diligenter eam contemplêre, non nisi Obedientia quædam videbitur: cum enim Rationem auscultamus (quod Diligentia est) etiam Rationi auscultamus & paremus (quod Obedientia est) Ratio enim jubet auscultare; igitur si auscultemus, obedi-
mus, ⁴ & Diligentia nostra non nisi Obedientia est: Ita nos ludere gaudent ⁵ dulces istæ Deæ; Sed nos, homines qui sumus, abstinemus curioso nimis & defixo in Divas obtutu: satis fit eo illas ordine salutasse, quem nobis obiter aspicientibus,

E 6 bus,

⁴ *Et diligentia nostra, non nisi obedientia est.*] Herum diverſa conſideratio locum dat huic ambiguitati in fabulâ: ſi enim conſideres rationem ſeu λόγος ut diſtantem tantum (ex quo à virtute concipitur Diligentia) præcedit diligentia obedientiam; ſi vero conſideres λόγος non ut diſtantem tantum, ſed ut jubentem etiam atque vetantem (ex quo virtus obedientiam concipit) jam diligentia & quicquid virtutis eſt, non niſi obedientia eſſe poteſt.

⁵ *Dulces iſta Deæ.*] Deæ, quia jungunt nos & copulant cum Deo quam arctiſſimè: unde omnis noſtra beatitudo atque felicitas, unde nos ipſi velut parvi quidam Dii, ſi earum miniſterio cum Deo jungi nos patiamur: dulces ergo verè, quæ id conferunt, unde merito dicatur: *Vire bono ſecundum Deum nihil pulchrius eſſe.*

bus, ingenuus pudor & reverentia nostra dictabat: Atque adeò ritè salutavimus: nam si oculis ita remissis fides habenda est (& est, cum aliud hîc non, liceat) judicabimus Diligentiam natu maximam esse, succedere Obedientiam, post has justitiam è Virtute prodiisse.

2. Justitiæ partes duæ sunt: Puritas & Perfectio °: Puritas refecat quod nimis est: estque velut dexterum brachium Justitiæ, quo gladium portat: Perfectio supplet quod minus est: estque velut sinistra manus, quæ staterâ instruitur. Id quod nimis est, vocatur *Vitium per excessum*; id quod minus est, vocatur *Vitium per defectum*. Igitur posito nomine Virtutis alicujus, si ei particulam *nimis* adjunxeris, hoc ipso Vitium in excessu significaveris (ut nimis liberalis, id est prodigus, est vitium in excessu ad liberalitatem) si verò particulam *minus* adjunxeris, hoc

• Ratio mores ad regulam expendit, quidam breviores sunt, quidam longiores: Justitia idem atque pater agit: ille moribus normam admovet, hæc mores normæ: longiores præcidit (ibi puritas elucet) breviores elongat (hic fulget perfectio justitiæ.) Atque his tandem accommodationibus & æquationibus, ex latebris suis educuntur duo morum monstra, scil. peccatum defectus, quando deficit, quod adesse oportebat, & peccatum excessus, cum adest, quod deficere debebat.

sic constituit: Unde si mandet herus ¹⁹ ut
 conservum suum occidat, ut rapiat, ut
 insidias struat, ut ad vim ac stuprum in-
 ferendum sibi præsto sit: non faciet: quia
 non vult; non vult autem, quia Ratio ve-
 tat: non faciet, inquam, licet ni fecerit,
 herus ei flagra, lora, furcam & mortem
 intentet: ²⁰ Ex quo clarè patet, eum a-
 lias non fecisse quidquam, quia id fieri he-
 rus

E 3

tu domo egrederis, quia jubet vicinus (facis tantum
 quod jubet, non quia jubet) nec vir ille bonus baju-
 lat, quia mandat herus, sed quia jubet ratio (forte
 illa, quæ jubet nos hic in vivis manere donec Deus,
 evocet) facit igitur etiam, quod mandat herus, non
 quia mandat herus.

¹⁹ *Ut conservum suum occidat*] Nunquam facien-
 da sunt illa, quæ intrinsecè mala sunt, seu talia, quæ
 nunquam fieri recte possunt: nam heri mandatum
 & periculum vitæ propriæ, non possunt rebus illis in-
 trinsecam & essentialem malitiam detrahare. Igitur
 hoc casu vir bonus videbit se solvi ab illâ obligatio-
 ne, quæ nos hic manere jubet, aliarumque sibi in-
 jungi, quæ jubet Deo nos hinc evocanti protinus pa-
 rere: qui non magis angitur aut turbatur animo,
 quam fidelis hero suo servus, qui inter exequendum
 pensum, quod herus imposuerat, interpellatur, &
 aliud aliquid agere jubetur: tota siquidem agendî
 ratio ei est hæc: *Deus jubet, Ratio postulat*: hoc an
 illud jufferit, non multum interest ejus, cui tota a-
 gendi ratio est *justitia*.

²⁰ *Ex quo clarè patet eum alias non fecisse quic-
 quam, quia id fieri herus vellet, sed quia ipseus.*] Dices:
 mali id etiam agunt, quod volunt, & quia volunt.

B. Vc-

rus vellet, sed quia ipse. Itaque liber-
rimus in illa servitute fuit, ut qui nihil
unquam fecerit præter propositum suum:

Vir

R. Verum est, si intelligas ut verba jacent, hoc enim
requiritur ad moralitatem actionis; sed mali non a-
gunt, quod volunt hoc sensu, quasi nihil unquam
faciant invito, nihilque contra animi sui sententiam
si enim vir malus eodem modo veniat, eodemque
modo servitute servire cogatur, prout hic in textu
de viro bono dicitur, certum est facturum multa invi-
rum: nihil enim aliud querit, quam commoda, vo-
luptates &c. Ipsam etiam vitam propter vivendi
suavitatem & horrorem mortis continuare desiderat;
his vero in illa servitute multa contraria & facere &
pati cogetur; vir bonus vero, qui hæc talia non qua-
rit, & ne vivere quidem vult aliam ob causam, quam
quia Deus jussit, & in reliquis omnibus nihil aliud
quam jussum Dei spectat, nihil hic facit contra animi
sui sententiam: cum Ratio hic in servitute tam be-
ne vigeat, quam alibi in libertate: utraque enim
fortuna (secunda inquam & adversa) à Ratione diri-
gitur, & perinde in utraque valet: Igitur vir bonus,
qui tantum rationem querit, eam solam gaudet, tam
adversis quam secundis gaudet, nihilque in his om-
nibus esse potest præter animi sui sententiam: Mali
vero, cum se jugiter querant, jugiter se querendo,
se perdunt, omnisque eorum actio naturaliter ten-
dit ad eorum ultimam & deploratam calamitatem:
ex quo ergo sequitur, quod nunquam agant ex ani-
mi sententia: is enim maxime contra animi sui
sententiam agit, qui inter agendum continuo frustra-
tur optato successu; quod hic adhuc præcox & im-
maturum, ut ante diximus, magisque detegentur,
ubi de pena peccati dicemus Tract. 5.

Vir bonus & sapiens audebit dicere: Pen-
theu

Rektor Thebarum, quid me perferre pa-
tique

indignum coges? Adimam bona (nempe pe-
cus, rem,

lectos, argentum) Capias licet: In mani-
cis &

compedibus sævo te sub custode tenebo:

Ipse Deus simul atque volam, me solvet:

Opinor,

hoc sentit: Moriar, mors ultima linea
rerum est.

Argumentum hujus.

§. 2. De Obedientia.

Obedientia est executio rationis : na-
scitur ex virtute seu amore rationis ;
quatenus ratio lex est ; qui enim virtu-
tem ut legem amat, debet ei obedire. Hæc
Num. 1.

Sicut legis duæ sunt partes , *jubere &*
prohibere : Sic & Obedientiæ duæ sunt par-
tes: *facere & omittere*. Hæc Num. 2.

Admuniculum Obedientiæ est diligen-
tissimè sibi cavere ab Obedientiâ homi-

E. 4

num:

num: debemus quidem aliquando facere, quod jubent; nunquam, quia jubent homines. Aristoteles hic notatus, qui vacillat, & non satis inter Obedientiam rationis ac hominum, distinguere se posse conquiritur: ideoque res Ethicas tantum obiter tractandas suscipit, ut quæ non plus mereantur: tanquam vagæ & hominum placitis vel similes, vel etiam eadem. Hæc Num. 3.

Fructus Obedientiæ est libertas, seu nihil facere invitum: quam solus, quam semper & ubique is habet, qui soli obedit Rationi: non est enim cogitabilis casus ullus, quo adigatur ad invitum: cum ratio in utrâque fortuna, in omni statu & conditione vitæ perinde & æque suas partes habeat: qui proinde solam illam spectat, eâ solâ stat & cadit, nunquam cogi potest ad invitum, ad id, quod contra animi sui sententiam esset. Hæc Num. 4.

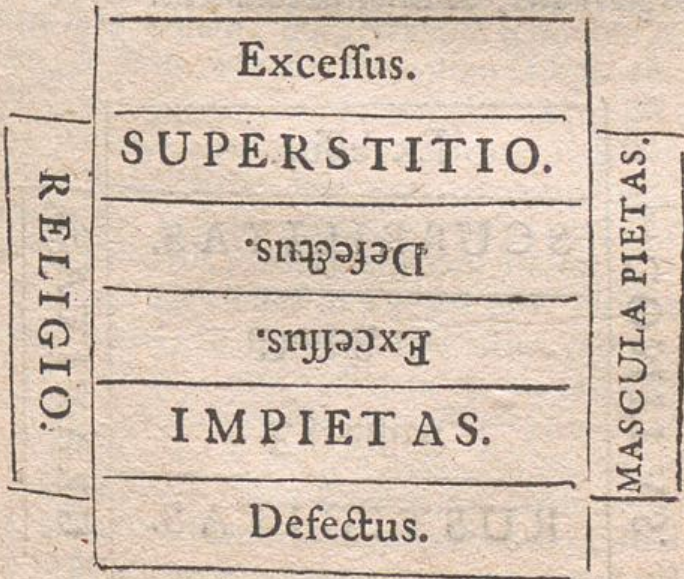
S. 3. *Justitia.*

Tertia filia Virtutis *Justitia*: est præcisio ejus quod nimis & ejus quod minus est ab actionibus illis, quas Obedientia præstat. Oritur etiam proximè ex Virtute,

via autem vice versâ, modestiæ excessus,
& generositatis defectus est: Et quod in
hisce

Religio & (quia nomen non occurrit aliud) *Mascula Pietas*, id est, virtus illa, quæ à minutiis & quisquiliis scrupulorum & scrupulosarum sibi tempestive cavet. Utrisque in lateribus per modum quadrati ponantur *Impietas* & *Superstitio*: Videbis mox impietatem defectum esse religionis, & excessum masculæ pietatis: contraque superstitionem excessum esse religionis, & defectum masculæ pietatis. Obinebit sæpe hoc schema etiam locum cum nomi-

na

hisce paucis notavimus, locum habet in aliis quamplurimis, si non in omnibus. Quamvis autem hæc ad Logicam aliquam considerationem spectare videantur,

na idonea non suppetunt, quod equidem remorari nos non debet, quia res non pendent à nominibus & inventis, rebus nomina si non sint, fingantur: semper id inter probos licitum fuit.

--- Licuit, semperque licebit

Signatum presente notâ producere nomen.

Ex his etiam habebis schema, Comitatus & Gravitatis ex adverso ponantur, ad latera etiam ex adverso scurrilitas & rusticitas: Scurrilitas est excessus comitatus & defectus gravitatis: rusticitas est defectus gravitatis, & defectus comitatus.

	Excessus.	
COMITATUS.	SCURRILITAS.	GRAVITAS.
	Defectus.	
	Excessus.	
	RUSTICITAS.	
	Defectus.	

tur, 1° est tamen ipsi Prudentiæ insignis quidam eorum usus : ut suo loco videbimus.

3. *f* Adminiculum Justitiæ hoc erit : si ferio

10 *Est tamen ipsi prudentia insignis quidam eorum usus*] Nimirum circa coërcendum Diabolum (de quo infra : tractatu quarto , ubi de hostibus virtutis agetur) cujus hic est stimulus : *Perge quia incepisti* ; contra quem virtus clypeum hunc objicit : *Ne quid nimis* : facile est enim instigante Diabolo à medio virtutis ad excessum ire : Et qui liberalem se præbere constituit , facile in prodigum degenerat : qui frugalem , in avarum : qui generosum , in superbum ; qui modestum , in ignarum : qui religiosum , in superstitiosum : qui masculine pium , in impium : qui comem in leviculum : qui gravem in morosum & rusticum , & sic de cæteris : Periculum semper est ab excessu , nunquam verò tantum periculum est à defectu : nam qui liberalem se præbere constituit , non tam facile in avarum degenerat : nec qui frugalem , in prodigum , nec qui generosum in ignarum , &c. quia ab hac parte Diaboli suggestio non militat.

f Atque adeo nihil quicquam novi circa motum corporis mei , & circa modum istius motus ; aut si quid noverim , non à priori ut ajunt , sed à posteriori id novi , & dirigens motum illum scientia posterior est ipso motu , & tantum quod fiat motus conscientia & perceptio : hæc si velim mea cognitione uti velut gubernaculo motus in corpore meo , tantum abest , ut in eo me juvet , ut præter impedimenta nil conferat : nam si me curiositas habet scire , quot in corpore motus fiant , ubi tantum unicam pronuntiare vovulam animus est : atque adeo Anatomes ope mihi represento omnes illos nervos , tendines , musculos ,
qui

serio apud animum nostrum perpendamus, res non esse, quod esse passim dicuntur, ¹¹ si tantillum desit aut superet. Vulgus jactat & prodigit nomina, extenditque facile ad ea, quibus non quadrant: Quod fere

qui tam in lingua, labiis, genis, quam in abdomine, pectore, faucibus Spiritus animales debent transmittere, & intumescendo atque detumescendo, aerem intra pectus admittere, eumque exinde expellere, aut alio modo moveri: atque cuncta hæc ut unam solummodo voculam lingua balbutiat, annus erit, antequam omnia mea instrumenta, huic exiguo operi necessaria, perspexero: quando igitur demum operi ipsi me accingam, cujus equidem minus me peritum esse scio?

11 *Si tantillum desit aut superet.*] Metaphysici vulgo res assignant proprietates entis, *unum, verum, perfectum*, sed quarta adroganda est, nempe *purum*: quemadmodum enim res quæque unum hoc est quod est (V. G. fluctus unus fluctus est, etiamsi multa gutta) quemadmodum etiam quæque res verum hoc est, quod est (ut fluctus verus fluctus est) item perfectum hoc quod est (nam imperfectus fluctus, & imperfecta mensa & imperfecta domus, non hæc ipsa sunt, sed horum partes) sic etiam quæque res est purum hoc quod est: nam impura res non est res illa, sed res illa & aliquid aliud, quod ei admixtum est: ut aurum impurum non est aurum, sed aurum cum scoriâ: impurum vinum non est vinum, sed vinum & fæces, aut aliquid aliud ei admixtum, & sic de reliquis: Ex quibus clare sequitur Justitiam penes utramque suam partem (Puritatem inquam & perfectionem, de quibus Num. 2.) reperiri in re quaque, & per consequens reperitur necessario in virtutis officio; ita ut si non perfectum, vel non purum virtutis officium fuerit minime, in officii loco reponendum sit.

hoc ipso Vitium in defectu dixeris (ut minus liberalis, seu avarus est vitium in defectu ad liberalitatem: ⁶ Unde & libido non opponitur castimoniam per excessum, ut male censet vulgus Ethicorum, sed per defectum: qui enim libidini deditus est, is non nimis, sed minus castus est; ⁷ contra vero stupor ille, quem castimoniam per defectum opponi putant, is ei in excessu oppo-

⁶ Unde & libido non opponitur castimoniam per excessum.] Paret id satis ex nomine, quod libido habet apud Belgas.

^p Quod vox ipsa belgarum clare indicat: nam syllaba *on* dicentes *on-huy-shept* / nota est non excessus sed defectus, quemadmodum indoctus (*on-geleert*) non est nimis, sed minus doctus.

⁷ Contra vero stupor ille.] Videtur communis Ethicorum schola existimasse, ea vitia ad excessum pertinere; in quibus plus activitatis esse videbatur; ea vero ad defectum, in quibus plus socordiam, ignaviam & velut quietis esse ducebat: sic superbiam, luxuriam, prodigalitatem, temeritatem, quia in his omnibus activitas quaedam sonat, vitia in excessu vocavere; contra vero stuporem, avaritiam, ignaviam, quod nulla in his, vel parva videretur vigere activitas, ad defectum revocarunt, sed imprimis illa ipsa apparentia falsa est: certum enim est avaros saepe plus agere, quam prodigos, meticulosos plus, quam temerarios: hos equidem ut vitam, illos ut fortunas servant. Secundo, in eo etiam errant, quod in quiete minus activitatis esse putent, quam in motu (quod in philosophiam naturali falsum esse demonstratur) quod tamen illi persuasisse sibi videntur, vitia

opponitur : qui enim 9 generationi non vacat , cum Ratio id jufferit , is non minus , sed nimis castus est ; Sed bene notandum 8 particulas illas *Minus* , *Nimis* , alienantes esse , ut Logici loquuntur : nam & qui minus , & qui nimis , quam par est ,
castus

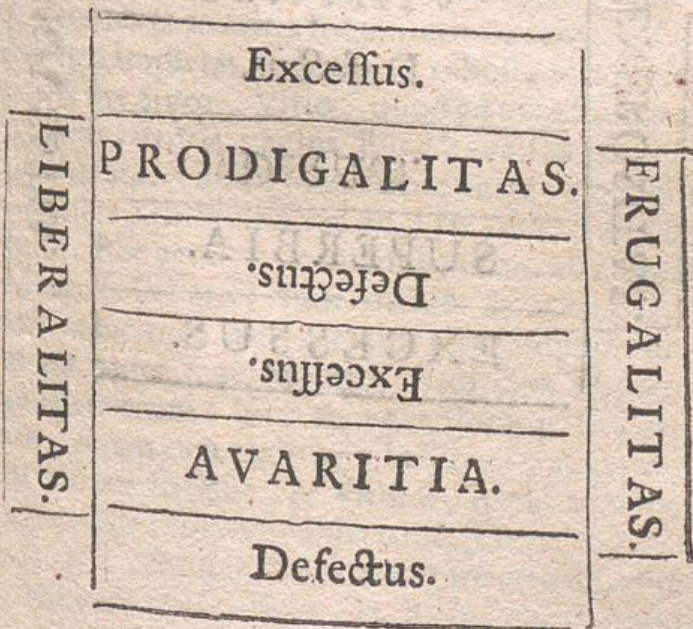
tia omnia, in quibus plus motus esse putabant, quæque quasi majorem celeritatem sonabant , ad excessum referentes. Non igitur vitium in excessu , itemque vitium in defectu absolutè dicuntur , ut eorum fert sententia , sed relate & cum ordine ac respectu ad certum virtutis officium : unde & idem vitium in excessu pariter atque defectu est , comparatione facta ad diversa virtutis officia : ut Avaritia defectus est , si comparetur ad officium liberalitatis , excessus vero si comparetur ad officium frugalitatis : quæ vide in textu.

9 Isto ut vocant stupore.

8 *Particulas illas alienantes esse.*] Particula alienans Logicis dicitur , quæ appolita vocabulo , retorquet illud à propria significatione in alienam & veluti contrariam : ut *falsum* alienat *aurum* , nam falsum aurum jam non est aurum , sed aurichalcum , aut quid simile : *Tales* semper sunt illæ particule *plus* & *minus* , & facillime patet , quando nominibus numerorum adjunguntur , ut *plus quam quatuor* , non est jam *quatuor* , sed ad minimum *quinque* : sic etiam *minus quam quatuor* , non est jam *quatuor* , sed ad summum *tria* ; quodque ita in numeris obtinet , etiam in aliis rebus quibuscunque obtinet : essentiæ enim sunt similes numeris , quibus si quid addas vel demas , naturam mutant , nec id manent , quod esse dicebantur , ut philosophi passim inculcant.

castus est, nequaquam castus est. ⁹ Potest
 autem idem Vitium diversâ consideratio-
 ne, & per defectum, & per excessum es-
 se: Sic ubi dandum, & liberalitas exer-
 cenda est, prodigalitas ad excessum per-
 tinet (nam prodigus, nimis liberalis est)
 ubi verò parcendum est sumptui, & fru-
 galitas exercenda, prodigalitas in defectu
 est (nam prodigus, nimis frugalis, mi-
 nus quam decet parcus est) contra verò
 avaritia, quæ liberalitatis defectus est,
 eadem est frugalitatis & parcimoniæ ex-
 cessus:

⁹ Potest autem idem vitium diversa consideratione,
 & per excessum esse.] Apparet in hoc schemate, quod mul-

cessus: sic etiam superbia, generositatis excessus, ac modestiæ defectus est; ignavia

multiplicari potest in indefinitum, capiendo duas virtutes, aut potius duo virtutis officia inter se quodammodo opposita, & eorum singulis defectum ac excessum suum (ut in hoc schemate fit) appingendo: patebit enim semper id vitium, quod unius excessus est, alterius defectum fore, & contra V. G. loco liberalitatis & frugalitatis in uno schemate, itemque loco generositatis & modestiæ in altero, ponatur V. G. Religio

	Excelsus.	
	IGNAVIA.	
	Defectus.	
	Defectus.	
	SUPERBIA.	
	EXCESSUS.	
GENEROSITAS.		MODESTIA.

fere est, esse dicunt: quod vix est, dicunt non esse: Et toleranda forent hæc vitia nominum, si non ea rebus ipsis adspargerent, & ² ex nominibus æstimare res ipsas assuescerent: Ii verò, qui animum à vulgo ad Philosophiam traduxerunt, facile capiunt, rerum essentias similes esse numeris, qui vel unius unitatis (in numero autem quid unitate minus?) accessione vel detractioe, illicò naturam suam mutant, & in alios numeros degenerant: nam si ternario unitas accedit, non

¹² Ex nominibus æstimare res ipsas assuescerent.] Valde obvium & nimis quam frequens cacoëthes: sceleribus quibusdam per adulationem speciosa induuntur nomina: Cædes & rapinæ bellica virtus vocatur: sordes & avaritia frugalitatis nomine veniunt, & ipsissima impietas mascula ac robusta pietas vocari amat, & ita porro. Vitio, quod ad excessum pertinet, ipsius virtutis, cuius illud excessus est, *ipsius virtutis adulator* affingit nomen, contra vero invidia. (Dux pestes pestilentissimæ in Rep. obrectatio & adulatio, hoc agunt, ut totam Ethicam ab animis hominum expellant: dum virtutis & vitii confusionem inducunt: nam adulator vitii imponit nomina virtutum: obrectator virtutibus imponit nomina vitiorum: hinc fit ut rudiores postea virtutem, quam tam malo nomine inuri audiverunt, velut vitium fugiant, & vitium, quod tam specioso nomine insigniri audiverunt, pro virtute prosequantur: adeoque sublato aut incerto discrimine virtutis ac vitii pessum eat Resp. cuius omnis salus

non ternarius jam, sed quaternarius est; si discedit, non etiam ternarius, sed binarius est. Igitur & ille, qui vel tantillum plus minusve facit, quam Ratio dicit; non facit quod Ratio dicit, sed alias res agit, Deo ac Rationi rebellis est & peccator: Fere obediverat, fateor; sed fere obedire, non est obedire: vix mali aliquid fecerat, fateor; sed tamen mali aliquid fecerat: ¹³ Quid autem refert, quod non

salus à bonis civibus; qui sine delectu virtutis & vitii boni esse non possunt) & malevolentia optimis virtutibus turpissima vitiorum accommodat nomina. Proborum pietas atque religio superstitio vocatur: mascula eorum pietas impietatis inuitur notâ: frugalitas avaritia vocatur, a que adeo omnibus virtutibus nomen vitii, quod ad excessum pertinet, malevolus & detrectator impingit (ex quibus equidem incidenter vides majorem virtutis cum excessu, quam cum defectu suo in apparentiâ & populari iudicio affinitatem) nec statur hic: cum tam dissentanea rebus imposita sunt nomina, sive per adulationem, sive per invidiam, facile postea contingit, ut res id esse, quod nominibus inuitur videantur: itaque in posterum & virtutem fugiunt sub larva vitii iniquissimè degentem, & vitium sectantur sub virtutis exuviis iniquissimè gloriosum.

¹³ Quid autem refert, quod non longe sit à Ratione.] Nolim hic ut pueret aliquis me omnia peccata æqualia ducere (sicut postea ostendemus virtutes omnes æquales esse Tract. 2.) nam *magis* quidem & *minus* in virtute non obtinet, quæ summum gradum opti-

non longè sit à Ratione? Hoc modò, ab-
iisse ab illa, scelus est: Stat quis in præ-
rupto fastigio; vacillat, pedem inde mo-
vet: quid refert, si pedem non procul
inde moverit? Hoc solum, pedem inde
removisse, horribilis ei lapsio & nex est:
Naufragium in conspectu terrarum, in
ipso portu, etiam naufragium est, non
minus sanè, quam in vasto mari, ubi

-- nihil est nisi pontus & æther.

Hæc si maturè & sæpius apud animum no-
strum revolverimus, studebimus pro vi-
rili parte parvos etiam defectus ac exces-
sus ab actionibus nostris remove: & sic,
quantum mortalibus datum est, justi eri-
mus.

4. ¹⁴ Fru-

obinet, (sicut in recto non obtinet *magis* & *minus*,
eo quod rectissimè esse debeat, quicquid simpliciter
rectum est) sed in peccato, quod à virtutis viâ de-
flectit, *magis* & *minus* agnoscendum est: nam *bonum*
ex integrâ causa, *malum ex singulis defectibus*: (ut
scitè philosophi) possunt ergo defectus esse multi, &
per consequens *magis* *minusque* accumulari: bonum
verò tantum unum integrumque esse potest. Quid
interim sibi velint *magis* & *minus* (nam ad operatio-
nes mentis nostræ, quod vulgus ignorat, spectant hæ
particulæ) dico in metaphysicâ, præsertim eâ parte,
quæ est metaphysica Peripateticorum, ad quæ hic lon-
gum esset abire.

4. ¹⁴ Fructus Justitiæ est Satietas : quia enim Justitia pariter & quod redundat & quod deficit ab actionibus refecat, equalas redigit, ut satis sint, seu *satisfactiones* sint : nam *satis* hoc ipso manet, quo minus pariter ac *nimis* refecta sunt : Solus ergo Justus satisfacere potest ; reliqui omnes, aut minus faciunt, aut nimis. Et populus quidem facile agnoscit vitium in defectu, & eum qui minus quam satis facit, non bene facere, facile intelligit ; sed ¹⁵ non perinde populus vitium videt in excessu. Nam si satisfacere bonum est, plus-

[¹⁴ *Fructus Justitiæ est satiety.*] Satiety, quæ resultat ex puritate & perfectione inter se conjunctis, seu ex refectioe ejus quod nimis, & ejus, quod minus est : illa, inquam, satiety est fructus & præmium essentialè justitiæ, quod ab illâ separari nunquam potest : cum enim ablatum est quod nimis erat, & suffectum quod minus erat atque completum, resultat necessario ipsum *satis* : quo nihil sublimius, nihil magis divinum excogitari potest : nunquam enim melius est, quam cum satis est. Præter hanc essentialè justitiæ satietyatem, datur accidentalè quædam, quæ vernaculè *contentement* vocari solet, estque passio pertinens ad amorem affectionis, inter alias longe suavissima.

[¹⁵ *Non perinde populus vitium videt in excessu.*] Diaboli astutiâ seductus : Diabolus enim semper in excessum impellit, cum sub virtutis nomine venditat, ut hic in textu notatur sub nomine majoris virtutis. De quibus infra Tract. 4.

plusquam satisfacere melius videtur : unde cum suos , & quos sibi utiles fore sperant , in convivium adhibent , positâ jam ultimâ mensâ , rogant cœnam frugalem & nimis parcam , æqui bonique consulant hospites : lautius se accepturos , cum forum melius dederit ; hi autem assentantes respondent , ¹⁶ satis , imò plusquam satis obsonii fuisse. Et quidem ea parte , qua excessus (seu id quod plusquam satis est) continet in se mediocritatem (seu id quod satis est) eâ , inquam , parte excessus non est malus ; sed excessus continet aliquid

F ultra

¹⁶ *Satis , imò plusquam satis.*] Frequens quidem , sed ridicula populi assensio : re ipsa enim notant eum atque carpunt , cui videntur adblandiri velle : si enim plusquam satis , ergo male , ergo stultè : nam in *plusquam satis* necessario intricatur *frustra* : (ut mox in textu demonstrabitur) frustra autem facere stultè atque ineptè facere est : itaque cui aut liberali his vocibus adulantur , aut ut modesto ut generoso &c. Eum revera fatuum atque ridiculum dicunt : non sunt tamen graviori censurâ perstringendi , qui forte nobis in communi usu vitæ talem aliquam vocem obijciunt , & laudando , nos vel nimis generosos , vel plus quam satis obsonii apposuisse dixerint : non proveniunt enim hæc semper ex malo animo , & adulationis studio : sæpe hæc non aliud significant , quam nos bene generosos & liberales esse , & plus quam illi , quibus hæc nomina per adulationem tribuuntur , qui aliquando non satis generosi , aut liberales sunt ; summa regula accipiendi voces pendet à mente loquentis , ut in Logica nostrâ dicimus.

ultra mediocritatem seu ultra *satis*; hoc autem non potest esse aliud quam *frustra* nam quod ultra *satis* est, necessario *frustra* est (cum *satis*, *satis* esset) Quod verò *frustra* est, agnoscitur ab omnibus malum esse. Sed Defectus item (seu id quod minus est quam *satis*) qua parte continet in se initium aliquod mediocritatis (seu ejus quod *satis* est) ¹⁷ non est malus; sed initium

17 Non est malus.] Potest aliquis cogitare defectum excessu pejorem esse, eo quod in excessu aliquid boni contineatur, scilicet mediocritas, seu *satis* (excessus enim est *satis* & *adhuc*) in defectu verò nihil appareat boni: sed re bene perpensâ par est excessus atque defectus *ratio*: in utroque boni aliquid, in utroque mali est: initium in utroque bonum est, finis vero malus: in defectu enim tenditur ad *satis*: (hoc malum est) in excessu pertenditur ad *satis*: (hoc bonum est) non pertenditur ad *satis*: (hoc malum est) in excessu pertenditur ad *satis*: (hoc bonum est) non statur ibi, sed ultra tenditur: (hoc malum est) sed quia defectus videtur posse consistere sine ullâ ad medium seu *satis* tendentiâ, hinc populo magis notatus fuit defectus quam excessus: hinc enim *defectus* & *vitium* illis synonyma sunt; non item *excessus* & *vitium*. Hoc autem non est ita, neque defectus unquam tantus est, ut non sit in eo aliquid boni, seu tendentia ad medium: sicut enim nihil tam falsum est, in quo non necessario sit aliquid veri, nihilque tam curvum, in quo non sit aliquid recti, sic nihil tam malum est, in quo non sit boni aliquid: quod si omnino boni nihil inesset, nihil esset (nihil inquam in genere naturæ, cum de malo natu-

tium illud non perfici, supplementum abesse, ultimam manum non admoveri operi, hoc malum est.

Argumentum hujus.

S. 3. De Justitia.

Justitia est adæquatio rationis: oritur etiam ex virtute seu amore rationis, ut regulæ & mensuræ actionum nostrarum; mensuram enim & regulam amat nemo, nisi ei adæquet, quid mensurandum aut regulandum est. Hæc Num. 1.

Partes istius adæquationis duæ sunt: *Resecare, quod ultra mensuram superest* (& puritas vocari potest) & *supplere, quod ad plenam mensuram deest.* (Quod perfectionis est) Iustitia hisce partibus ceu duabus suis manibus duo reteggit vitia, defectum inquam & excessum: illum puritas seu dextra ejus manus, quæ gladium portat, hunc perfectio ejus seu sinistra manus, quæ staterâ instruitur abarcet & caret. Hæc Num. 2.

F 2

Ad-

naturali sermo, & nihil in genere moris, cum de malo morali sermo est) sed de his infra dabitur forte occasio latius disserendi & elucidandi.

Adminiculum Iustitiæ est serua essentia rerum consideratio, quæ in numero & mensurâ consistit: adeo ut res quæque naturam suam mutet, si vel hilum ei addas aut demas: igitur nec actiones probæ erunt (id est, dictamini rationis consentaneæ) si tantillum in iis plus minusve sit, quam ratio dictet. Hæc Num. 3.

Fructus Iustitiæ essentialis est illa satietas, quæ ex declinatione cum ejus, quod deficit exoritur: accidentalis autem fructus est satietas illa, quæ in passione consistit, quæ contentement vulgo vocatur.

Appendix, quod populus magis agnoscat vitium in defectu, quam in excessu; excessus tamen non minus malum est, ut pote, quod frustra in se habeat, quod ab omnibus malum esse cognoscitur. Hæc Num. 4.

SECTIO II.

Quia de Humilitate pluscula dicenda sunt, visum est nobis Caput hoc bifariam dispartire: Hæc est Virtutum Cardinalium summa; & Virtus cum adhuc in Diligentia, Obedientia, Iustitia versatur, rudis est; Humi-